

BABUS ANTAL – SERES ATTILA

Erdélyi írók a Szovjetunióban, szovjet írók Erdélyben

(Dokumentumok az erdélyi magyar és a román irodalom szovjetunióbeli recepciójához)

Bevezető

A magyar–szovjet irodalmi kapcsolatok történetének feltárására irányuló oroszországi kutatásaink során nemrég olyan levéltári iratokra bukkantunk, amelyek erdélyi magyar írók Szovjetunióban tett útjára, illetve szovjet írók erdélyi látogatására vonatkozó adatokat tartalmaznak. Mivel az Oroszországban 1917-ben hatalomra jutott bolsevik rezsim a népek egyenjogúságának elvét deklarálta, és ennek megvalósítását mind a külpolitikájában, mind az országon belüli nemzetpolitikájában zászlajára tűzte, érdemes lenne behatóan megvizsgálni, hogy 1945 után a szovjet állami vezetés hogyan viszonyult a román nemzetiségi politikához, illetve ezen belül, milyen volt a recepciója a Szovjetunióban az erdélyi, kisebbségi magyar irodalomnak. Jelen forrásközleményünkkel egy ilyen nagyobb lélegzetvételű tanulmány majdani megírásához szeretnénk kiindulópontot adni.

Az első, 1950-ben kelt jelentés Konsztantyin Fegyinnnek, hosszú évekig a Szovjet Írók Szövetsége egyik legbefolyásosabb vezetőjének a tollából származik. Az irodalmi sematizmus évei ezek a Szovjetunióban, s a szovjet példát másolni kényszerülő többi szocialista országban is. Kíméletlen harc folyt a l' art pour l' art, az esztétizmus, a kozmopolitizmus, a burzsoá individualizmus, a negativizmus ellen; az egyetlen megengedett alkotói módszer a szocialista realizmus volt. Az íróknak a tollukkal közvetetten ki kellett venni a részüket a termelőmunkából, úgynevezett termelési regényekben optimista hangnemben építkezésekről, élmunkásokról, kolhozokról stb. kellett tudósítaniuk. Példaként arra, hogy az irodalom milyen tényleges hatással van az életre, Fegyin egy lakonikus mondatban a Duna–Fekete-tengeri csatorna építkezését említi. A nép körében „halál csatornának” hívták a csatorna építése 1949 nyarán kezdődött. A munkások zöme a kommunista rendszer ellenségeinek nyilvánított, ártatlanul, bírósági tárgyalás nélkül kényszermunkára ítélt politikai foglyok közül került ki. Sok tízezer ember

dolgozott itt ingyen, embertelen, elviselhetetlen körülmények között, s lelte halálát. Jelentős részük magyar volt. Fegyint elvitték az építkezésre, s ő nagyon készségesen semmi rendellenest nem vett észre, jóllehet egy másik szemtanút, Panek Zoltánt – aki szintén ekkortájt járt az építkezésen – rendkívül fölkavarta a mérhetetlen szenvedés és emberi nyomorúság látványa.¹ Ne csodálkozzunk Fegyin álszent viselkedésén, a szovjet íróknak gyakorlatuk volt az ilyen építkezések látogatásában, meg abban is, hogy szemet hunyjanak a látottak felett. 1933 nyarán Gorkij vezetésével százhusz szovjet író látogatott el a frissiben elkészült Fehér-tenger–Balti-csatornához, majd harminchatan külön kötetben zengték a „csatorna-harcosok” dicsőségét. Arról hallgattak, hogy a kegyetlen északi vidéken rabszolgaként dolgoztatott emberek közül időnként naponta hétszázan is meghaltak, összességében pedig az eltérő források a halottak számát ötven és kétszáz ezer közöttire becsülik. Hosszas utánjárással sem sikerült kideríteni, hogy Fegyin között volt-e a százhusz, illetve a harminchat írónak. Lévének ekkoriban már jó nevű író, Alekszej Tolsztojhoz, Katajevhez, Pilnyakhoz, Babelhez, Vszevolod Ivanovhoz, Viktor Sklovszkijhoz, Ilja Ilfhez, Jevgenyij Petrovhoz, a forrásunkban is felbukkanó Zoscenkóhoz hasonlóan aligha maradhatott ki a „nagy utazásból”. Azonban, ha még jóhiszeműen fel is tesszük, hogy nem járt a Fehér-tenger–Balti-csatornánál, s nem látta saját szemével az építkezést, lehetetlen, hogy ne tudott volna erről a szégyenletes utazásról és az áldozatok százezreiről. Éppen ezért fokozott felelősség terheli azért, hogy ilyen történelmi előzmények után részvétlenül, említésre sem méltatta a romániai „csatorna-harcosok” szenvedéseit. Mellesleg a történelem szinte ismétli önmagát: a Duna–Fekete-tengeri csatorna építkezése is megtalálta a maga román krónikását. 1951-ben jelent meg Petru Dumitriu híres-hírhedt regénye, a *Drum fără pulbere (Por nélküli út)*.

Minket persze elsősorban az érdekel, hogy mit írt Fegyin a magyarokról. A kolozsvári író-olvasó találkozóról tudósító jelentéséből kiderül, hogy az 1950-es

1 Vö. <http://oldwww.uni-miskolc.hu/city/Olvaso/ujholnap/marcius/panek.htm>

évek irodalmi sematizmusának „időszerű” és kötelező témái mellett a „beszélgetés fontos és Erdélyre jellemző kérdése volt a nemzetiségi irodalmak helyzete a Szovjetunióban”. Ez nem volt véletlen. Miután a második világháborút lezáró párizsi békeszerződés 1947. február 10-én véglegesítette Románia határait, a román politika újra nyeregben érezte magát, s elkezdte visszavonni a magyarságnak korábban tett kirakatengedményeket. 1948 és 1950 között sorra felszámolták a magyar kulturális egyesületeket, napirenden voltak a letartóztatások. 1949. június 21-én Márton Áron püspököt Bukarestbe menet csellel elfogták, és a fővárosba hurcolták. 1949. november 3-án több ismert baloldali gondolkodású politikust, írókat tartóztattak le. Közöttük Csögör Lajos orvosprofesszort, a Bolyai Egyetem, később a marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyászati Intézet rektorát, országgyűlési képviselőt, Szász Pált, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület volt elnökét, Korparich Edét, a Hangya Szövetkezet elnökét, Kurkó Gyárfást, a Magyar Népi Szövetség hajdani elnökét, újságírókat, írókat, valamint Méliusz Józsefet és Balogh Edgárt. A Securitate igyekezett a Rajk-per nyújtotta lehetőségeket kiaknázni, és Tito ügynökeinek beállítani a csoportot. Amikor Fegyin a kincses városban járt, még mindannyian börtönben voltak.

Az író-olvasó találkozó résztvevőinek elég volt csak az elnöki asztalra tekinteniük, s nyilván sokaknak megfordult a fejében, hogy egy éve talán még az író, politikus Balogh Edgár ült volna ott, mert őt követte a Bolyai Egyetem rektori székében a Fegyin-féle találkozón elnöklő Nagy István. (Két év múlva, 1952-ben Nagy István került sorra, őt hurcolták meg, váltották le a rektori tisztségről.) Egy olyan kis és zárt közösség, mint a kolozsvári magyaroké, nyilván arról is értesült, hogy a letartóztatott Méliusz Józsefnek – aki 1948–1949-ben a Kolozsvári Állami Magyar Színház főrendezője és igazgatója volt – időközben a feleségét is letartóztatták, s alig több mint egy hónappal Fegyin érkezése előtt, tisztázatlan körülmények között hunyt el az állambiztonságiak által őrzött kórházi szobában.

A kolozsvári magyar értelmiség a félelem légkörében élt Fegyin látogatása idején. Mivel a szovjet példa 1950-ben még Romániában is követendő, sőt majdhogynem kötelező volt, a magyar írók nyilván a Szovjetunió nemzetiségi politikájából merített érvekkel kívánták felvértezni magukat a magyarelles, egyre erőszakosabb román politikai körülmények között. A magyar közönség nyilván örömmel hallgatta Fegyin szavait a Szovjetunió „nemzetiségi irodalmainak sokszínűségéről és virágzásáról”, titkon azt remélvén, hogy ezek

nem maradhatnak pusztába kiáltott szavak, ezekből valamit Romániának is meg kell szívlelnie. A szovjet író szavaihoz bizonyára azért is nagy reményeket fűztek, mert a kolozsvári magyarok emlékezetében még élénken élt, hogy mindössze hat évvel korábban, 1944 őszén a szovjet hadsereg a román irreguláris katonai szervezetek kegyetlenkedésére hivatkozva kiutasította Észak-Erdélyből a román közigazgatást. Természetesen, 1950-ben az erdélyi magyarok semmilyen hasonló erőteljes szovjet lépésre nem számítottak, de Fegyin szavai legalább hivatkozási alapul szolgálhattak nekik. Arról nem is beszélve, hogy a szovjetek 1944-es, kétség kívül a magyarságnak kedvező lépését sem emberességi okok motiválták, hanem politikai érdekek. Sztálin így zsarolta a románokat: a román közigazgatás akkor térhetett vissza, amikor a Moszkvához hű kommunisták kezébe került a politikai hatalom.

Közbevetőleg jegyezzük meg: ez lehet az oka, hogy a szovjet írókkal folytatott beszélgetéseknek később is jellemzője volt, hogy az őket fogadó magyar irodalmárokat (Nagy István, Szemlér Ferenc, Létay Lajos, Szász János, Domokos Géza stb.) szinte minden alkalommal élénken érdeklődtek a Szovjetunió nemzetiségi irodalmi, a közép-ázsiai török nyelvű népek (kazah, kirgiz stb.) s a balti népek irodalmi élete, illetve különösen a Szovjetunióban honos finnugor etnikumok (észtek, mordvinok stb.) irodalma iránt.

1950-ben azonban merőben más volt a politikai helyzet, mint 1944-ben. Románia az internacionalizmusra hivatkozva számolta fel a szocialista tábor egységét megbontó „különutas”, „nacionalista” magyar intézményeket, s gátlástalanul lavírozva, már ekkor is csak részben tekintette magára nézve kötelezőnek a szovjet példa másolását. Tovább árnyalja a helyzetet, hogy a Szovjetunióban sem csupán a magasztos elvek okán hagyták „virágozni” a nemzetiségi kultúrákat, hanem részben azért, hogy ellensúlyozzák az egyik „legfőbb veszélyt”, a nagy orosz nacionalizmust. Mindent összevetve, 1945 után a Szovjetunió nemzetiségi politikája sokkal türelmesebb, internacionalistább volt, mint Romániáé. Ha 1950-ben még nem is, de pár év múlva Romániában a nemzeti, nacionalista kommunisták fölülkerekedtek a moszkovita internacionalistákon, s alig leplezetten törekedtek a mindenkor legfőbb román politikai cél, a homogén nemzetállam megteremtésére. Hiába volt tehát a szovjet példa jó hivatkozási alap az erdélyi magyarságnak, az erdélyiekre nézve ez kevés gyakorlati haszonnal járt.

Jelentése végén Fegyin szabadkozik, hogy zsúfolt programja miatt „nem tudta mélyebben megérteni az összes jelenséget”. Sajnos, magyar vonatkozásban ez

teljesen igaz. Nehéz eldönteni, hogy Fegyin magyarok iránt megnyilvánuló érdektelensége, vagy a román propaganda hagyományos hatékonysága volt ennek az oka. Érthetetlen, hogy a nemzetiségi jogok megnyirbálásának idején miért beszél arról, hogy „mind a magyar irodalom, mind a tudomány felvirágzása előtt szabad tér nyílt”. Bár nem ismerünk idevágó dokumentumokat, Fegyin tájékozatlansága arról is tanúskodik, hogy azok a magyar írók, akik vele tárgyaltak, mindenekelőtt Nagy István – akit a dokumentumban külön kiemel – nem hívta fel eléggé nyomatékosan a szovjet vendég figyelmét a magyarság jogainak megnyirbálására. Az ortodox kommunista Nagy István esetében – aki 1945 után Gaál Gábor mellett a legbefolyásosabb magyar író volt – ez bele is illik a képbe, neki ekkor még voltak illúziói a nemzetiségi kérdés szocialista megoldását illetően.

A szovjet irodalmi életben nem volt ritka eset, hogy a hasonló elveket, elképzeléseket valló írók politikai nyomásra, vagy karrierjük miatt eltávolodtak egymástól. Fegyin tárgyilagosságnak tűnő kijelentése, hogy csak egyszer érdeklődtek Ahmatováról és Zoscenkóról – akik ellen pár évvel korábban hajtóvadászatot indított a hivatalos irodalompolitika, s 1950-ben sem publikálhattak még –, mindjárt más fényben tűnik fel, ha tudjuk, hogy az 1920-as években Fegyin és Zoscenko ugyanahhoz az irodalmi körhöz, a Szerapion-testvérekhez tartozott. Az igazság azonban megköveteli, hogy elmondjuk: 1957-ben Zoscenkónak egy időre azért tért vissza az alkotókedve, mert *Író, művészet, idő* című könyvében Fegyin nagyra értékelte kollégája tehetségét.

A mellékletben két olyan iratot is közlünk, amelyek csak közvetve érintik az erdélyi magyar irodalom kérdését. Az egyik Borisz Polevoj szovjet író feljegyzése a Romániában tett 1959. évi útjáról, amelynek a környezete rendkívül érdekes. Polevoj korábbi pályafutása kapcsán érdemes kiemelni, hogy 1949-ben Budapesten tartózkodott, ő tudósította a szovjet közvéleményt a Rajk-perről. Magyarországi kapcsolatrendszere révén személyes ismeretségben állt számos magyar íróval, köztük Mesterházi Lajossal és az akkor még szovjet emigrációban élő Hidas Antallal is. Az 1950-es években Polevoj meglehetősen befolyásos személynek számított a Szovjet Írók Szövetségében, ő volt a szervezet titkára, illetve ő felügyelte az írószövetség külkapcsolatainak alakítását is. Ismert továbbá, hogy 1957 áprilisában egy magyar írói trojka, köztük Mesterházi látogatott a Szovjetunióba, abból a célból, hogy egy elismert

szovjet író meggyőzzenek magyarországi látogatása szükségességéről. Mesterháziék úgy gondolták, hogy egy neves szovjet író a helyszínen végzett tevékenységével nagyban hozzájárulhatna az 1956-os forradalom óta passzív rezisztenciába vonult magyar írók és a szovjet beavatkozást támogató szovjet írók közötti konfliktus elsimításához. Mesterházi Alekszej Szurkov és Konsztantyin Fegyin mellett – magyarországi összeköttetései okán – erre alkalmasnak találta volna Polevojt is. Utóbbi azonban arra hivatkozva, hogy Rajk László 1956. évi rehabilitálása során a nyugati sajtó rossz színben tüntette fel a nevét, ezért a magyarokban negatív emlékeket ébreszthet a megjelenése, visszautasította az ajánlatot.²

Polevoj romániai útja feltételezésünk szerint egy ugyanilyen, inkább kultúrpolitikai háttérű misszió teljesítése lehetett, amelynek célja az volt, hogy a helyszínen szerzett tapasztalatok révén felmérje a két ország közötti kulturális kapcsolatokban jelentkező hiányosságokat és elősegítse a szovjet irodalom befolyásának erősítését a román irodalomra. Polevoj missziójának kiindulópontja minden bizonnyal a bukaresti szovjet nagykövetség egyik, nem sokkal Polevoj útja előtt kelt jelentése lehetett, amely megállapította, hogy a „magyarországi ellenforradalmi lázadás” óta megerősödtek a román művészeti életben és társadalomtudományokban azok a tendenciák, amelyek teret engedtek a burzsoá ideológiának, illetve az irodalomban érezhetően gyengült a szocialista realizmus hatása. A jelentésben kiemelték, hogy a nem kívánatos tendenciák kiküszöbölésére a Román Írószövetségből 250 tagot zártak ki, számos író tartóztattak le, köztük „egykori légionáriusokat és földbirtokosokat” is. (A dokumentum kitért a magyar irodalmárokat ért retorziókra is. Megemlítette például, hogy a letartóztatottak között volt Szabédi László, aki „aktívan támogatta a reakciót Erdélyben a magyarországi események idején, majd ellenforradalmi propagandával foglalkozott”, és az Utunk főszerkesztő-helyettese, Méliusz József. Ugyancsak kizárták a pártból Földesi Lászlót, az Utunk főszerkesztőjét, aki a jelentés által is idézett hivatalos román retorika szerint a „szélsőséges magyar sovinizmus propagálója volt, és nem ismerte el a párt elsőségét”.). A bukaresti nagykövet hangsúlyozta azt is, hogy a szovjet misszió már többször felhívta a figyelmet a két ország írói közötti kapcsolatok elmélyítésének szükségességére. Kérte, hogy küldjenek Romániába egy kompetens delegációt,

2 B. Ny. Polevoj feljegyzése az SZKP Központi Bizottságának. Moszkva, 1957. június 1. RGANYI Российский государственный архив новейшей истории (Orosz Állami Legújabbkor-történeti Levéltár), f. 5. op. 36. gy. 40. l. 86. Helyette Jevgenyij Dolmatovszkij érkezett

Magyarországra. Erről bővebben lásd: Babus Antal: „...ha tovább foglalkozunk a magyar írókkal, megbonthatjuk az összetartásukat.” Jevgenyij Dolmatovszkij 1957-es magyarországi jelentései. In: Babus Antal: Árral szemben. Miskolc, 2007. 49–77.

amely megvitathatná a román írókkal a „szocialista realizmus érdekében folytatott közös harc további erősítésének kérdéseit”.³ Azt, hogy Polevoj útjának megkülönböztetett figyelmet kell tulajdonítanunk, az is igazolja, hogy beszámolóját az írószövetség majdnem minden érintett állami szervnek elküldte, így az SZKP Központi Bizottságának, a külügyminisztériumnak, a kulturális minisztériumnak és számos állami kiadóvállalatnak. Ráadásul Polevoj hazatérése után nem sokkal az Inostrannaja Lityeratura kiadó a következő hároméves munkatervébe felvette a román írók és Polevoj által javasolt majd összes mű fordítását és kiadását.⁴

Polevoj, jóllehet megfordult Kolozsváron, egy szóval sem tér ki a magyar kisebbségi irodalom problémáira. Nem tudjuk, mely magyar írókkal találkozott, de hallgatásából logikusan az következik, hogy magyar kollégái ezúttal sem elég nyomatékosan hívták fel szovjet íróársuk figyelmét a magyarokat ért sérelmekre. Egyebek között az önálló magyar nyelvű Bolyai Egyetem 1959. februári megszüntetéséről, a román Babeş Egyetemmel történt összeolvasztásáról sincs szó a jelentésben. Ezen azonban csak részben csodálkozhatunk, mert a magyarság reagálása is felemás volt. Szabédi László, a Bolyai Egyetem professzora, kiváló költő, író, nem bírván elviselni a ránehezülő rendőrségi nyomást, 1959 áprilisában öngyilkosságot követett el. A tiltakozásnak ugyanezt az önpusztító módját választotta Csendes Zoltán, az egyetem statisztika professzora is. Kállai Gyula államminiszter ellenben, aki két hónappal Polevoj előtt járt Bukarestben – nyilván a proletár nemzetköziség és a „káros szeparatizmus” elleni harc jegyében – helyénvalónak találta a két egyetem egyesítését.⁵ Ez az eset is fényesen példázza, hogy milyen óriási különbség volt a román és a magyarországi kommunisták között. A magyarországiak közömbösekként voltak a határon túli magyarok iránt, nem egységes magyarságban gondolkodtak, a románok ellenben szocialistának álcázva, szívós következetességgel román nacionalista politikát folytattak.

1950-ben, Fegyin ottjártakor még megjelent Kolozsvárott az Irodalmi Almanach, Polevoj látogatásakor azonban már nem. Folyóiratok indulnak és megszűnnek, nincs ebben semmi különös, gondolhatnánk jóhiszeműen. Csakhogy ezúttal sem maga a megszűnés ténye, hanem a mögötte rejlő mozgatórúgó az igazán lényeges. A románok igyekeztek Kolozsvárt megfosz-

tani a kulturális főváros szerepétől, s ezért kellett megszűnnie az Almanachnak, s indult helyette 1953-ban Marosvásárhelyen új lap, új címmel, az Igaz Szó.

Jelentésében Polevoj futólag szóba hozta Dugyincevet és Paszternákot is. Román vendéglátói aligha tudták, hogy a Paszternák elleni hajsza idején, 1958. október 31-én, a szovjet írók összmoszkvai gyűlésén, Polevoj „irodalmár Vlaszovnak” bélyegezte a Nobel-díjas író, s egyebek között a következőket mondta: „Kifele az országunkból, Paszternák úr. Nem akarunk önnel egy levegőt szívni.”

1958-ban Románia óriási külpolitikai sikert ért el: a Szovjetunió kivonta csapatait az országból. (A román királyság csapatai harcoltak a Szovjetunió ellen, ott voltak a sztálingrádi katlanban.) Polevoj egy évvel a szovjet csapatok kivonása után járt Romániában, s akkor még alig volt érzékelhető az egyre nagyobb önállóságra törekvő román politika, vele még nagyon udvariasan bántak vendéglátói. 1964-ben, Szavva Dangulovnak, a harmadik jelentés készítőjének már egészen más fogadtatásban volt része. (Az ő jelentése a másik, amelyik csak közvetve érdekes az erdélyi irodalom szempontjából.) 1964. április 26-án az RMP KV, a román pártvezetés kiadta „A Román Munkáspárt álláspontja a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kérdéseiről” című, később „függetlenségi nyilatkozatnak” nevezett nyilatkozatát. Ebben kinyilvánították, hogy Románia nem tűr beavatkozást politikájába, és szuverenitását, függetlenségét megvédi. A nyilatkozatban a nemzeti állam kategóriája központi szerepet játszik. A szocialista tábor egységét megbontó vakmerő nyilatkozat után Moszkva hamarosan a három évig Bukarestben diplomáciai szolgálatot teljesítő, jó helyismerettel rendelkező Szavva Dangulovot küldte Bukarestbe.

Dangulov jelentése azért különösen érdekes, mert csak a szakemberek tudják, hogy bár a román nacionalista támadásoknak mindig is a magyarság volt az elsőszámú célpontja, a hatvanas évek közepén a román szovinizmus még a világ legerősebb katonai hatalmának, a Szovjetunió román földre került állampolgárainak is megkeserítette az életét. Szembeszökő, hogy 1959-ben Polevoj, aki pár hónappal a Bolyai Egyetem megszüntetése után járt Kolozsvárott, említést sem tett erről, a magyarság sorsára nézve rendkívül fontos és kedvezőtlen eseményről. Dangulov ellenben, aki 1964-ben, a szovjet–román kétoldalú viszony megromlásakor láto-

3 A. Jepisev bukaresti szovjet nagykövet jelentése az SZKP Központi Bizottságának. Bukarest, 1959. április 22. RGANYI, f. 5. op. 36. gy. 94. l. 30–65.

4 A Szovjet Írók Szövetségének feljegyzése az SZKP Központi Bizottságának. Moszkva, 1959. december 24. RGANYI, f. 5. op. 36. gy. 94. l. 115.

5 Vö. Vincze Gábor: Nemzeti kisebbségtől a „magyar nemzetiségű románok”-ig. (Negyvenöt év romániai magyarságpolitikájának vázlat). In: Források és stratégiák. A II. Összehasonlító magyar kisebbségtörténeti szimpózium előadásai, Székelyudvarhely 1997. augusztus 21–22. Csíkszereda, 1999. 192.

gatott Bukarestbe, amikor már az orosz ajkúak is nehéz helyzetbe kerültek, egy csapásra értesült a kolozsvári magyar egyetem felszámolásáról. Arról persze már egy szava sem volt, hogy az 1960-as évek közepére az önálló, kizárólag magyar tannyelvű iskolák szinte teljesen eltűntek, s 1962-ben romanizálták a marosvásárhelyi orvosi egyetemet is.

Csehszlovákia 1968-as szovjet–lengyel–magyar–keletnémet megszállásában Ceaușescu nem vett részt, és bár kissé óvatosabban, de tovább folytatta függetlenségi politikáját. Tudta, ha túlfeszíti a húrt, Románia is Csehszlovákia sorsára juthat. Ekkortól – ideiglenesen, rövid időre – újra engedményeket kapott a magyarság. 1970-ben engedélyezték egy központi hetilap, A Hét megjelenését, Bukarestben megalapították a Kriterion Könyvkiadót, s magyar nyelvű TV-adás is indult.

Papp Ferenc, az Igaz Szó szerkesztője nem hatódott meg az apró, ideiglenes kedvezményektől, mert jól tudta, hogy a korábbi években egységesítették a román és magyar középiskolákat, az 1960-as évek végén megszüntették a Magyar Autonóm Tartományt is, az új megyehatárokat pedig úgy húzták meg, hogy kettő kivétellel megszűnjenek a magyar többségű megyék. Papp Ferenc tehát határozottan képviselte Moszkvában az erdélyi magyarság érdekeit, s az 1970-es moszkvai útjáról készült jelentés is azt igazolja, hogy ha a magyar írók nem féltek határozottan beszélni az erdélyi magyarság gondjairól, ennek nyoma maradt a szovjetek jelentéseiben is. Megtudjuk, hogy a „találkozók során Papp Ferenc állandóan felvetette az erdélyi irodalom problémáját Romániában, arról beszélt, hogy Románia legjelentősebb magyarul alkotó prózáíróinak, többek között Sütő Andrásnak, Bálint Tibornak és másoknak a műveit le kellene fordítani oroszra.” Pár sorral később pedig Papp még egyértelműbb megnyilatkozása olvasható: „arra panaszkodott, hogy a románul alkotó írókhoz képest az erdélyi írók jogait megnyirbálják (kis terjedelmű és alacsony példányszámú kiadványok, kevesebb külföldi út).”

Papp Ferenc 1970-ben nem utoljára látogatott a Szovjetunióba, két év múlva ismét meghívást kapott, a meghívóban foglaltak szerint a szovjet irodalmi lapokban megjelent publikációi után járó honoráriuma terhére, s a szovjet államban zajló „kommunista építkezéssel való megismerkedés céljából”.⁶ Papp második útjára 1972 októberében került sor, ami éppen Hajdú Győző lapszerkesztő Szovjetunióban tett látogatásáról készített beszámolóhoz csatolt részletes programleírásból derül ki.⁷

6 Ny. Fedorenkónak, a Szovjet Írók Szövetsége titkárnak levele Papp Ferencnek. Moszkva, 1972. szeptember 13. RGALI, f. 631. op. 27. gy. 1303. 1. 46.

7 Lásd a 6. sz. iratot.

Hajdú Győző, a marosvásárhelyi Igaz Szó szerkesztője, majd főszerkesztője, a kommunista Gaál Gábor tanítványa, 1972-ben kicsit oldottabb politikai helyzetben utazott Moszkvába. Hajdú előszeretettel állított össze tematikus számokat. Ilyen számot szentelt például Adynak, Eminescunak, Petőfinek, Bartóknak. 1972 novemberében azért járt Moszkvában, hogy a kortárs szovjet irodalmat bemutató lapszámhoz gyűjtson anyagot. A tematikus szám egy év múlva, 1973 novemberében látott napvilágot. Előtte azonban az Igaz Szó vendégül látta Alekszandr Vizslivot, aki segített a szerkesztésben is, s szépíróként is jelen volt az összeállításban. A megjelenéssel nyilván nem véletlenül várták meg novemberet, az 1917-es forradalom havát. A közölt szovjet írók mindannyian rangosak: Je. Vinokurov, K. Szimonov, A. Voznyeszenszkij, Cs. Ajtmatov, Sz. P. Alekszejev, Igor Zsdanov, A. A. Jeszenyina, Viktor Kocsetkov, Ju. Nagibin, Jevtusenko és Bella Ahmadulina. (Utóbbinak első férje Jevtusenko, második férje Jurij Nagibin volt). A költőket az úgynevezett „hatvanasok” képviselik, Jevtusenko, Rozsgyesztvenszkij, Voznyeszenszkij, Ahmadulina, akik az 1960-as évek elején robbantak be a szovjet költészetbe, és forradalmasították a költői nyelvet. Közbevetőleg érdemes megjegyezni, hogy *egy időre* Ahmadulinát azért zárták ki a Gorkij Irodalmi Főiskoláról, mert nem volt hajlandó részt venni abban a Paszternák elleni hadjáratban, amiben Polevoj a fentebb idézett módon vállalt szerepet. A tematikus szám összeállítói arra is ügyeltek, hogy lévén az Igaz Szó nemzetiségi folyóirat, több szovjetunióbeli nemzetiségi író is bemutatkozhatson benne: a kirgiz Ajtmatov, a litván Justinas Marcinkevicius, de – bár oroszul írt – tulajdonképpen a moldáviai Kovaldzsi is ide sorolható. Azok közül is többen helyet kaptak a számban, akik Moszkvában fogadták Hajdút: Kovaldzsi, Mark Gallaj, Gerskovics. (Egyébként nem a teljes szám, hanem körülbelül csak a lapszám fele foglalkozott szovjet irodalommal.)

Végül még egy dologra hívjuk fel a figyelmet. Döbbenetes, ahogyan a magyarokra vonatkozó szovjet terminológia követi a románok elrománosítási gyakorlatát. 1950-ben Fegyin magyar íróként említi Nagy Istvánt, Polevoj 1959-ben Szemlér Ferencet magyar nyelven alkotó román írónak nevezi. 1970-ben pedig Moszkvában Papp Ferencet, a róla készült jelentés főcímében először románnak titulálják, s csak később pontosítanak, hogy „romániai, magyar nyelven alkotó prózáíró”. Körülbelül így alakult a román gyakorlat is, s 1984-re eljutottak a „magyar nemzetiségű román dolgozókig”.

Dokumentumok⁸

1.

Konsztantyin Fegyin⁹ szovjet író feljegyzése romániai útjáról (Részletek)

Moszkva, 1950. november 30.

(Orosz nyelvű gépelt másolat. RGALI,¹⁰ f. 631. op. 14. gy. 693. l. 2–12.)

Konsztantyin Fegyin

Másolat

Feljegyzés Romániában végzett munkámról. (Az utazásra 1950. október 16 – november 5. között került sor a VOKSZ¹¹ szovjet delegációjának tagjaként, a Román–szovjet barátság hónapja alkalmából.)

I.

[...] ¹² Október 30. Előadás a sztálinvárosi (brassói)¹³ író-olvasó találkozón.

Az ARLUS¹⁴ székházában a több mint háromszáz főnyi hallgatóság pedagógusokból, helybéli irodalmárokból és tanulókból állt. A kérdések a fiatal szovjet írókra, M. A. Gorkijra, a forradalom során az értelmiség öntudatában végbement változásra és a régi írók „átalakulására” vonatkoztak. Hosszan taglaltam a szépirodalom „új funkciójának” kérdését, az író bekapcsolódását a szocialista valóság építésébe és a modern művészet nevelő feladatait. Példákat említettem arra, hogy az irodalom milyen tényleges hatással van az életre – egyebek között a román életre, amiről magam is meggyőződtem a Duna–Fekete-tengeri csatorna építkezésén –, Azsajev,¹⁵ Babajevszkij,¹⁶ Alekszej Kozsevnyikov¹⁷ regényeire hivatkoztam. Ezekon a témákon kívül a szokásos olvasói kérdések alkotói terveimről stb.

Október 31. Előadás Kolozsváron a Román Írószövetség helyi részlegének gyűlésén, amelyen Nagy István¹⁸ író, a kolozsvári magyar egyetem rektora elnökölt.

A hallgatóságban többségben magyarok, kisebb részben románok voltak, ami híven tükrözi a jelenlegi erőviszonyokat az Írószövetség kolozsvári részlegében: a magyar tagozat népesebb (és erősebb) a románnál. A beszélgetés fontos és Erdélyre jellemző kérdése volt a nemzeti-irodalmak helyzete a Szovjetunióban. Válaszomban Auezovról,¹⁹ Ajbekről,²⁰ Szidikbekovról²¹ és más szovjet írókról beszéltem, valamint általános képet festettem nemzetiségi irodalmaink sokszínűségéről és virágzásáról. A fiatal írókkal való foglalkozást firtató kérdés kapcsán szoltam a moszkvai Irodalmi Főiskola gyakorlatáról, a fiatal írók részére a kiadókban és szerkesztőségekben szervezett konzultációkról, valamint azokról az időszaki konferenciákról, amelyeket a Szovjet Írók Szövetsége rendez Moszkvában a megyék és a köztársaságok irodalmárainak.

A beszélgetés további témái voltak még I. V. Sztálin elvtárs nyelvtudományi munkái, és jelentőségük a szovjet irodalomban marxista, nyelvtudományi, írói és társadalmi szempontból. Az est hallgatósága egyebek között nagy figyelmet fordított a pozitív hős és a naturalizmus a szocialista realizmus és a tényirodalom (faktográfia)

8 A dokumentumok eredeti tagolásán és elrendezésén nem változtattunk. Az orosz nyelvű iratokat saját fordításunkban közöljük.

9 Fegyin, K. A. (1892–1977): szovjet–oros írónak. A Szerapion-testvérek irodalmi csoportjához tartozott. Monumentális regények szerzője. Magas tisztségeket töltött be a Szovjet Írók Szövetségében.

10 RGALI = Российский Государственный Архив Литературы и Искусства (Irodalom és Művészetek Oroszországi Állami Levéltára). f. = Фонд (fond); op. = опись (leltárkönyv); gy. = дело (örzési egység)

11 VOKSZ (Всесоюзное общество культурной связи с заграницей = Külföldi Kulturális Kapcsolatok Örszövetségi Egyesülete) 1925–1958 között működött, a szovjet tudósokat, művészeket, sportolókat egyesítő társadalmi szervezet, amelynek feladata a külföldi kulturális kapcsolatok ápolása volt. Erős szálak fűzték a szovjet titkosszolgálatokhoz.

12 Fegyin bukaresti programjának részletes ismertetését elhagytuk.

13 1950–60 között Brassó neve: Oraşul Stalin.

14 A. R. L. U. S (Asociația română pentru stringerea legăturilor cu Uniunea Sovietică): Szovjet–Román Baráti Társaság. A szovjet tudományt és kultúrát népszerűsítő országos tömegszervezet. Egyebek között feladata volt a november 7-ét megelőző Román–szovjet barátság hónapja megszervezése.

15 Azsajev, V. Ny. (1915–1968): szovjet–oros prózaíró. Leghíresebb műve a Távolság című tematikus termelési regénye.

16 Babajevszkij, Sz. P. (1909–2000): szovjet–oros regényíró. Egy-két sikerültebb paraszti tematikájú regényén kívül művei konfliktusmentesek, leegyszerűsítők.

17 Kozsevnyikov, A. V. (1891–1980): szovjet–oros író. Fiatalon utca-gyerekeket nevelt. Műveit főként a nagy szibériai építkezések ihlették.

18 Nagy István (1904–1977): munkás, kommunista író. A népi írók mozgalmához csatlakozott, részt vett a szárszói konferenciákon is. 1945 után jelentős közéleti pozíciókat töltött be. 1949-től a Bolyai Egyetem rektora. Meghurcolták, majd rehabilitálták. Legismertebb műve az Özvív előtt című drámája.

19 Auezov, Muhtar Omarhanovics (1897–1961): kazah író, dramaturg, irodalomtörténész, akadémikus, a Kazah Írószövetség elnöke.

20 Ajbek, Musza Tasmuhamedov (1904–1968): üzbég író, akadémikus. A szocialista realizmus első üzbég képviselője, hosszú ideig az üzbég írószövetség vezetője.

21 Szidikbekov, Tugelbaj (1912–1997): kirgiz író, költő, akadémikus. Verseinek témája a munka, regényeket írt a kollektivizálásról. Hazája 1997-ben törvényben örökölte meg emlékét.

problémájára. Az írók érintették még a parasztság és a munkásság irodalmi erőinek kibontakoztatására vonatkozó szovjet tapasztalatokat is.

November 1. Előadás az ARLUS kolozsvári székházában, a kolozsvári irodalmi lapok szerkesztőségeinek gyűlésén.

Kolozsváron a következő kiadványok jelennek meg: 1. Almanahul Literar románul 2. az Utunk című, magyar nyelvű hetilap 3. a háromhavonta megjelenő, magyar nyelvű Irodalmi Almanach, és ezeken kívül három napi- és három hetilap román és magyar nyelven. A Román Írószövetség helyi részlegének 60 tagja és tagjelöltje van. Működik egy Gorkijról elnevezett, többségükben fiatalokból álló, hatvanfős irodalmi kör,²² melynek tagjai mindkét nyelven írnak. Kolozsvár sok új, fiatal irodalmi erőt adott az országnak. Némelyik, már publikáló költőt és író (Hornyák József,²³ Dumitru Mirza,²⁴ Anatol Baconsky²⁵ és mások) fölvtették a bukaresti Mihai Eminescu Írói Főiskolára.²⁶

A témák: küzdelem a főhős sematikus ábrázolása ellen; a negatív hős alakja: az erdélyi történelmi körülmények között ez különösen kényes kérdés. A negatív hős ábrázolását gyakran titkolt sovíniszta indíték diktálja, a magyar írók gyakran román választanak negatív hősnak, a románok pedig magyarokat. Szintén fontos kérdés a forradalmi romantika az irodalomban: az irodalmárok kiemelik a pozitív hős ábrázolásától való „félelmet”. Ennek az az oka, hogy mivel a romantikus hős az olvasó szemében tendenciózusnak tűnik, a tömegek egyrészt „a pozitív hősből – úgymond – nem ismernek majd rá *saját emberükre*, másrészt a valóság még sivár és túl kevés anyagot kínál a romantizáláshoz...”). Pártosság az irodalomban; a Szovjetunió nemzetiségi irodalmi és az erdélyi nemzetiségi irodalmak (kiemeltem az Együtt²⁷ című almanach óriási jelentőségét, amelyben románok és magyarok egyazon kiadvány hasábjain szerepelnek, valamint a kölcsönös fordítások fontossá-

gát). További kérdések: az elbeszélés és a tárca műfaja (román terminológia szerint „karcolat”); a művész és a publicista hivatásának összeegyeztetése (az író és az újságíró munkája); kérdések egy-egy íróról (mellesleg az összes előadásomon először kérdeztek Ahmatováról²⁸ és Zoscenkóról²⁹).

II.

A felsorolt nyilvános előadásokon kívül meglehetősen sok irodalmi beszélgetésen és személyes találkozón vettem részt romániai prózáírókkal, költőkkel és kritikusokkal. Ismerőseim közül megemlíthetem [...] Nagy István magyar író, jelenleg a kolozsvári magyar egyetem rektorát, Románia egyik legrégebbi, Erdélyben széles körben ismert proletár irodalmárát (műveit németre, románra stb. is lefordították) [...].³⁰

A különféle irodalmi hallgatóságokkal és írókkal folytatott beszélgetések eredményeként többé-kevésbé alapos képet alkottam a Román Népköztársaság jelenlegi irodalmi életéről, bár – természetesen – nem volt lehetőségem tüzetesebben megismerni egy-egy szerző alkotómunkásságát.

Főbb benyomásaim a következők:

1. Az irodalmi élet – már amennyire a lapok tevékenysége tükrözi – intenzív, sőt viharos. E vonatkozásban a fiatal, progresszív irodalomnak minden lehetősége megvan a fejlődésre és a gyors gyarapodásra – Bukarestben és Kolozsvárott is.

2. A fiatal írók augusztusi, bukaresti tanácskozása – amelyen 200 fő vett részt – és a Román Írószövetség plénuma után elkezdődött a román irodalmi szervezetek munkájában tapasztalt legnagyobb akadálnak, a szektárságnak a felszámolása. Ez szakításhoz vezetett az idősebb irodalmár-nemzedék és a fiatalabb, forradalmi érzelmű írók között. Mihail Sadoveanu³¹ akadémikus megválasztása az Írószövetség elnökévé, az Írószövetség új titkárságának kinevezése, a Mihai Eminescu Írói Főiskola megnyitása (küldöttségünk részt vett ezen az ünnepi

22 A Makszim Gorkij Kör többnyire dilettáns munkásírók gyülekezőhelye volt. 1956 végén Gaál Gábor nevét vette fel.

23 Hornyák József (1920–2005): író, szerkesztő, a kisprózai műfajok művelője. A dokumentumban a keresztneve tévesen Józsa alakban szerepel.

24 Nem sikerült róla adatokat kideríteni.

25 Baconsky, Anatol Eftimie (1925–1977): költő, prózáíró. Igazi európeér, akit sem az 1950-es évek sematizmusa, sem a későbbi nacionalizmus nem fertőzött meg. Előszót írt Illyés Gyula válogatott verseinek román fordítása elé, az ő verseiből pedig Kányádi Sándor fordított magyarra.

26 Az „írógyárat” amerikai és szovjet mintára hozták létre. Nyilván nemcsak azért nevezték el Eminescuról, mert ő a román nemzeti költő, hanem azért is, mert 1950-ben volt születésének századik évfordulója.

27 1949 márciusában kiadott irodalmi almanach: Împreună – Együtt

28 Ahmatova, Anna (1889–1966): orosz költőnő. Pályája elején az akmeistákhoz tartozott. A klasszikus hagyományokat követő misztikus, vallásos költészetét a szovjet irodalompolitika elutasította. 1946-ban, Zoscenkóval együtt tiltott listára került, kizárták az Írószövetségből, hosszú évekig nem publikálhatott.

29 Zoscenko, Mihail M. (1895–1958): regényíró, drámaíró, elbeszélő. Az 1920-as években a Szerapion-testvérek irodalmi kör tagja volt. Szatirikus tárcái, elbeszélései szereztek neki hírnevet. 1946-ban, Ahmatovával együtt kizárják az Írószövetségből, s tagságát 1953-ban kapta csak vissza.

30 A több mint húsz nevet tartalmazó felsorolást elhagytuk.

31 Sadoveanu, Mihail (1880–1961): regényíró, akadémikus. Magas tisztségeket töltött be, volt országgyűlési képviselő, a román Írószövetség elnöke, a Béke-világ tanács tagja. 1961-ben Lenin-békedíjat kapott. Rendkívül gazdag életművében leghitelesebben a falu, a parasztság életét ábrázolta.

eseményen), illetve neves írók bevonása a főiskola oktatómunkájába – mindez azt ígéri, hogy megteremtődik az együttműködéshez szükséges légkör az „író-mesterek” jól képzett része és a pályakezdő fiatalság között, valamint, hogy közeledik majd egymáshoz az ingadozó irodalmárok és az Írószövetség demokratikus közössége.

3. A modern román irodalom alapvető érdekei érintik az alkotói módszer problémáját. Ezek: a formalizmus elleni harc (előadásaimon nem egyszer szóba került „a művészet a művészetért” téma, amely a művészeket és a kritikusokat egyaránt foglalkoztatja); a valóság elsajátítása (a *Contemporanul* – Kortárs című lap egyik nem régi szerkesztőségi cikke – a román irodalmi kritika gyengeségéről szólva –, arra mutatott rá, hogy „az irodalmároknak részt kell venniük a nép harcában”, valamint, hogy a kritika nem képes szembeállítani „az irodalom tényeit az élet tényeivel”); harc a sematizmus ellen, a hős absztrakt volta ellen, vagyis, hogy az életet igyekezzenek művészi formában ábrázolni.

4. Az idős és a fiatal progresszív írók útkeresése abból a szükségből fakad, hogy megoldják az alkotói módszer problémáját, miközben – amennyire meg tudom ítélni – a szovjet irodalom vívmányai a szocialista realista módszer helyességéről győzik meg a román írókat. Éppen a szocialista realizmus elsajátítása felé vezető úton merülnek fel a román irodalomban a romantika, a naturalizmus, a pozitív hős, az irodalmi örökség stb. kérdései.

5. Erdélyben – ahol az irodalmi élet csaknem teljes egészében a két meghatározó irodalom, a magyar és a román szomszédsága és szellemi közeledése jegyében zajlik –, rendkívül fontos a nemzetiségi kérdés helyes megoldása. Úgy tűnt – s ezt sok író is megerősítette –, hogy irodalmi körökben a sovinizta tendenciák gyorsan elhalnak, és mind a magyar irodalom, mind a tudomány felvirágzása előtt szabad tér nyílt. Hogy szavamot ne felejtsem, 1945-ben Kolozsváron elsőként hoztak létre két önálló egyetemet, egy magyart és egy román, ami korábban még sosem volt: az osztrák uralom alatt csak magyar volt, az első világháború után csak román, s miután Hitler elszakította Erdélyt, ismét csak magyar.³² Az évtizedek során meggyökeresedett sovinizmusra a Román Népköztársaság új politikája most csapást mért, a népek kibékülése láthatólag sikeresen zajlik.

32 1868-ban Eötvös József indítványozta egy kolozsvári magyar–román–német nyelvű egyetem megalapítását, de az 1872-ben megalapított egyetem végül csak magyar tannyelvű volt. Ezt az intézményt 1919-ben Budapestre, majd 1921-ben Szegedre költöztették. 1919-ben alapították meg a kolozsvári román egyetemet. 1940-ben, a bécsi döntést követően a román egyetemet Nagyszebenbe költöztették, és visszahozták Szegedről a magyart. 1945-ben a román egyetem visszatért Kolozsvárra, a magyar egyetem pedig Szegedre. Ugyanebben az évben a román hatóságok megalapították

Mivel a Román Népköztársaság irodalma soknemzeti-ségű – szerbül, németül, ukránul és jiddis nyelven is írnak –, a Szovjetunió nemzetiségi irodalmainak helyzete és példája iránt nem csak a magyar, hanem más írók is érdeklődnek. Az országban 44 irodalmi kör van, másfél ezer taggal.

6. A Román Írószövetség munkájának hiányosságai, amelyeket maguk a román irodalmárok is elismernek, a következők. Rendkívül lemaradt a fejlődésben és gyenge a gyermek- és ifjúsági irodalom. Bizalmatlanság a kollektív munkamódszerek iránt, és az ebből eredő „szektáság”. Az alkotómunka elvi kérdéseit szinte egyáltalán nem vitatják meg sem az Írószövetségben, sem a lapokban, sem a kiadókban. Az Írószövetség csak most kezdett hozzá az alkotói szekciók megszervezéséhez. A kritika és az önkritika, mint munkamódszer, még szerfölött népszerűtlen. Nem kielégítő az Írószövetség és a helyi részlegei közötti kapcsolat (a szerb részleggel a Bánságban és másokkal).

7. A szovjet irodalom Romániában széles körben elismert, és a népszerűsítéséért sokat tesznek, különösen a Cartea Rusă kiadó révén. Legfőképpen e kiadó munkájának hiányosságai – amelyeket maga a kiadó is elismer –, eredményezik a fordítások alacsony színvonalát. Nagyon elmaradott a kiadványok külsejének kivitelezése is. Szó szerint csak egy-egy kiadványról (például Puskin) mondható el, hogy művészi kivitel szempontjából megállják a helyüket.

III.

Részt vettem küldöttségünk kollektív munkájában is. Kiemelem a Konstanában, a Duna–Fekete-tengeri csatorna építkezésén, Ploieştiben, Bákóban, a sztálinvárosi³³ Szovromtraktor üzemében, a kolozsvári Bolyai Egyetemen és az ottani orosz intézetben, a kolozsvári börtgyárban, több bukaresti és kolozsvári kiállításon tett látogatásunkat.

A Kolozsvárra utazó delegáció koszorút helyezett el a Szovjetunió szabadságáért és függetlenségéért életüket adó tisztjeink és harcosaink emlékművén.

A Román Népköztársaságban tett utam nagyon tanulságos és érdekes volt, és újfent cáfolhatatlanul szemléltette, hogy szocialista Hazánk milyen hatalmas érték a népi demokráciák életében és a nemzetközi béke ügyében.

Meg kell jegyeznem, hogy egy idegen országban, ilyen rövid idő alatt ennyire túlzásfolt munkaprogram lebonyolítása – mint az enyém is, és az egész küldöttség-

ták Kolozsváron a Bolyai magyar egyetemet. A két egyetemet 1959-ben egyesítették Babeş–Bolyai néven; a tanítás nyelve román és magyar volt. A Ceauşescu-rezsim idején a magyar nyelvű oktatást fokozatosan visszaszorították, de nem szüntették meg. A rendszerváltozást követően mozgalom indult a magyar nyelvű Bolyai Egyetem felélesztésére, de az egyetem vezetése még a magyar nyelvű feliratokat is megtiltotta, s az ezt kezdeményező tanárokat eltávolította.

33 Brassóról van szó. Lásd a 13. sz. lábjegyzetet.

gés is – azt eredményezte, hogy összehasonlíthatatlanul kevesebbet nyújtottam romániai hallgatóimnak és barátaimnak, mint amennyit valószínűleg nyújthattam volna. Az ország tanulmányozására pedig elenyészően ke-

vés idő jutott, ezért nem tudtam mélyebben megérteni az összes jelenséget.³⁴

Moszkva, 1950. november 30. *Konsztantyin Fegyin*

2.

Borisz Polevoj³⁵ szovjet író beszámolója romániai útjáról Moszkva, 1959. szeptember 15.

(*Orosz nyelvű gépelt másolat. RGALI, f. 631. op. 26 gy. 2423. l. 1–5.*)

A Szovjet Írók Szövetsége Külföldi Bizottságának³⁶

Feléssel huszonegy napot töltöttem Romániában, ahová még a felszabadulás 15. évfordulójának ünnepségei előtt sikerült megérkeznünk. Részt vettünk az ünnepségen, az ünnepi nagygyűlésen és felvonuláson, a kormányzati fogadáson, majd a Román Írószövetség által javasolt terv szerint nagy utazást tettünk az országban. Az Írószövetség vezetői udvarias formában már az első beszélgetések során kifejezésre juttatták, hogy neheztelnek a Szovjet Írók Szövetségére, amely – szavaik szerint – „úgy kezeli a román irodalmat és a román írókat, mintha másodrendűek lennének”. A beszélgetések során erre többször visszatértek, és példaként folyton arra a szerencsétlen esetre hivatkoztak, amikor a múlt esztendőben oly hosszú ideig nem tudtunk íróküldöttséget összeállítani és Romániába küldeni, amely küldöttség – melleleg – mind a mai napig nem érkezett meg. Mivel ismertem a történeteket, amennyire tudtam, igyekeztem megnyugtatni az elvtársakat, bár úgy tűnik, hogy a sértettségük megmaradt.

Valószínűleg ezzel kapcsolatos, hogy a Román Írószövetség, élve a megérkezésünk kínálta lehetőséggel, olyan sűrű programot állított össze részünkre, hogy időnként naponta több előadást is kellett tartani. Beszélgetésen vettünk részt írókkal Bukarestben, Kolozsváron, Sztálinvárosban,³⁷ Tulceaában. Mindenütt rendkívül barátságosan fogadtak bennünket. Mindenütt éreztük a szovjet emberek és a szovjet irodalom iránt megnyilvánuló hatalmas rokonszenvet. Előfordult, hogy az estére

kitűzött írótalálkozó a késő éjszakába nyúltak, és ezekre az összes létező irodalmár és lapszerkesztő eljött.

Amint a kölcsönös beszélgetésekből – amikor is mindkét fél érdeklődött egymás élete és munkája iránt – kiderült, jelenleg a román irodalom nagy, a korábbiakhoz nem fogható fellendülést él át. Az előző évek rejtett és elfojtott küzdelméből a szocialista realizmus hívei kerültek ki győztesen, és ez lehetővé tette, hogy az írók több izgalmas, a felszabadulás napjainak, a Szovjetunióhoz fűződő barátságának és a szocializmus romániai építésének szentelt könyvvel köszöntsék a néphatalom 15. évfordulóját. Van néhány érdekes, ugyanilyen témájú színdarab is. Az egyiket, Mihai Beniuc³⁸ darabját, a Nemzeti Színház előadásában láttuk, és ez alapján megítélhető, hogy a román írók milyen aktívan nyúlnak mai témákhoz.

Ezeket a nagyon őszinte beszélgetéseken sem Dugyincev,³⁹ sem Paszternak⁴⁰ még csak szóba sem került. Érezhető volt, hogy a Román Írószövetség jó kezekben van, és a párt döntően befolyásolja működését, jóllehet magától értetődő, hogy ez a pártvonal némely értelmiségi részéről bizonyos burkolt ellenállásba ütközik.

Utam eredményét összegezve néhány javaslatot szeretnék tenni:

1. A beszélgetések során román barátaink sűrűn panaszkodtak arra, hogy nálunk gyakran egyáltalán nem a legjobb román irodalmi műveket fordítják le, hogy a román könyvek kiadásában ösztönösség tapasztalható. Amikor a kiad-

34 A beszámolóhoz csatolva Fegyin kézírásos levele: „1951. január 8. Tisztelt Mihail Jakovlevics! Román »feljegyzésemet« olvasta A. A. Fagyjev, és a következőket írta róla: »A beszámolóval valóban jól jön majd a Külföldi Bizottságnak: nagyon konkrétan írtál a számkra ismeretlen dolgokról.« Ezért küldöm el hát ezt a »feljegyzést« a Külföldi Bizottságnak. Üdvözlettel: Konsztantyin Fegyin.” A címzett Mihail Jakovlevics Apletyin (1885–1981), aki hosszú évekig a Külföldi Bizottság elnöke volt.

35 Polevoj, Borisz Nyikolajevics (1908–1981): szovjet-orosz író, publicista. Állami díjas, a Szovjet Békealap elnöke. 1962–1981 között a *Junoszty* című lap főszerkesztője.

36 A beszámólót az SZKP KB Kulturális osztályának is megküldték. Ld. RGANYI, f. 5. op. 36. gy. 94. l. 116–120.

37 Lásd a 13. sz. lábjegyzetet.

38 Beniuc, Mihai (1907–1988): költő, műfordító, kritikus, akadémikus. 1965-ig a Romániai Írók Szövetségének elnöke. Egy időben országgyűlési képviselő, majd a bukaresti egyetem pszichológia professzora volt.

39 Dugyincev, Vlagyimir Dmitrijevics (1918–1998): orosz író. 1959-ben megjelent Povesztyi i raszkázi, valamint az 1960-as *Újévi mesék* című kötete után gyakorlatilag betiltották. *Fehérruhások* című regénye 1987-ben, harmincévi várankozás után jelent meg.

40 Paszternak Doktor Zsivago című, a szovjet hivatalos irodalompolitika által károsnak minősített regénye 1957-ben, a szovjet kommunista párt engedélye nélkül jelent meg Olaszországban. 1958-ban Paszternak nyílt levélben mondott le a neki ítélt, és át nem vett Nobel-díjról.

ványok sorsáról döntenek, a lapok és a kiadók olykor a fordítók egyéni ízlésének foglyává válnak, akik egyik-másik könyv esetében nem veszik tekintetbe a román véleményt. Ehhez kapcsolódóan a felszabadulás évfordulójára kiadott és már társadalmi elismerésben részesült következő könyvekre szeretném felhívni a figyelmet: a) Mihai Beniuc *Bo-ro-tva-é-len* című regénye művészi és a párt szemszögéből ábrázolja Romániát a háború éveiben, 1944-ig. b) E. Galan⁴¹ *Baragán* című regénye a kollektív gazdálkodásért vívott küzdelmet mutatja be a román falvakban. c) Marin Preda⁴² *Merészség* című elbeszélése egy szegényparaszt lelki átalakulásának folyamatát beszéli el, aki fokozatosan éri meg és jut el oda, hogy harcoljon a hitleristák ellen. d) F. Munteanu⁴³ *A szobrok sohasem nevetnek* című regénye arról szól, hogy a keleti fronton zajló események hatására a dolgozó tömegek a kommunisták vezetésével miként szállnak harcba a reakció ellen, és a hatalmat kezükbe véve, a reakció ellenállását megtörve, hogyan látnak hozzá országuk újjáépítéséhez. e) Szemlér Ferenc⁴⁴ magyar nyelven alkotó román író⁴⁵ *Napforduló* című regénye arról a belső segítségéről szól, amelyet a román nép haladó része a kommunisták vezetésével a szovjet hadseregnek nyújtott. A novellák közül figyelmet érdemel A. Mihale⁴⁶ *Félelmes éjszakák* című kötetének új kiadása, amelyben új elbeszélések is vannak, s amelyeket érdemes volna lefordítani nálunk is.

2. A román írók vezetése fölvetette azt a gondolatot, hogy más tudományok, például az orvostudomány, az építészet és a történettudomány képviselőinek példáját követve Bukarestben szervezzünk szovjet–román írótalálkozót, és vitassuk meg a román és a szovjet irodalom legégetőbb problémáit. Azt mondták nekünk, hogy a más foglalkozási ágak értelmiségének szervezett hasonló jellegű találkozók fölkeltek a társadalom érdeklődését és nagyon gyümölcsözőek voltak. Ez a javaslat a bukaresti szovjet nagykövetség azon felelős munkatársainak szájából is elhangzott, akik kapcsolatban vannak a kulturális élet képviselőivel.

3. Különbőféle személyek részéről – azon írók és újságírók részéről, akikkel a Scinteia, a helyi irodalmi lap és a România Populară című folyóirat szerkesztőségében találkoztam – némi sértődöttséget tapasztaltam amiatt, hogy a szovjet sajtóban keveset és kurtán írnak Romániáról. A Scinteia vezető munkatársai félig viccesen mondták nekem, hogy Romániában sok komoly ember van, akik naponta nagyítóval figyelik a szovjet lapok hasábjait, és

kiábrándultan arról számolnak be, hogy Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország újfent kedvező színben tűnik föl, Romániát viszont elintézik egy rövidke megjegyzéssel. „Lehet, hogy ez azért van, mert az elvtársaik nyugodtak felőlünk, tudják, hogy a vezetés erős kezekben van, és nálunk nem következhetnek be a magyarországi események?” – mondta viccesen az egyik felelős újságíró. Nyilvánvaló volt, hogy ez a legfájóbb kérdés, s úgy vélem, a sajtót és különösen az irodalmi lapokat és folyóiratokat irányító szerveknek ezt nem szabad félvállról venniük.

4. Romániában a művészet nagyon magas színvonalú; muzikális ország, érti az előadóművészet lelkét, és hangversenytermeiben a legjobb modern zenészek és énekesek lépnek fel. Ezért nagy fájdalommal veszik tudomásul, hogy Kulturális Minisztériumunk főként népi kórusokat és balalajka együtteseket küld hozzájuk, nem pedig virtuózokat és kiemelkedő színházi és balett társulatainkat. Úgy gondolom, hogy ezt az igényt is figyelembe kell venni. A követségen dolgozó elvtársak is tudnak erről a sérelemtől, és csatlakoznak ehhez a kéréshez.

5. Végezetül: úgy vélem, komoly figyelmet érdemel az a kérdés, hogy engedélyezzék-e szovjet emberek magánútjait Romániába. Minthogy a Romániával határos területeken élő szovjet moldáviaiaknak, meg az ukránoknak is sok rokonuk van ott, az oda utazó emberáradatot szemlátomást nem elég gondosan szűrjük meg. Bukaresti tartózkodásunk idején például, hűgát meglátogatni oda érkezett egy bizonyos Rozenberg⁴⁷ is, aki irodalmi fordítónak mondta magát. Már nem első ízben járt ott, és irodalmi körökben – mint szerencselovag és spekuláns – a legrosszabb hírnévnek örvend. Legutóbbi útja alkalmával a következő műsorszámmal rukkolt ki: Zil hűtőszekrényeket és még valamilyen háztartási eszközt hozott magával, és amikor a román vám ezeket az árukat feltartóztatta, azt állította, hogy a Szovjet Írók Szövetsége személyes ajándékát viszi Mihai Beniucnak, a román írók főtitkárának. A rakományt átengedték, majd ez a fickó pimaszul megjelent Beniucnál, s felkínálta neki a hűtőszekrényt hatezer lejért, vagyis háromszoros áron. Ez a példa, mint megtudtuk, nem az egyetlen. Úgy vélem, hogy szigorúbban kell őrizni a román határt az átjáró szélhámosoktól, mert cselekedeteik szégyent hoznak a szovjet emberekre.

1959. szeptember 15.

Borisz Polevoj

41 Galan, Emil Valeriu (1921–1995): román író, publicista. Műveiben a parasztság életét ábrázolja.

42 Preda, Marin (1922–1980): román író, főleg a parasztság sorsát ábrázolta. Legjelentősebb műve *A Moromete család* című regénye.

43 Munteanu, Francisc (1924–1993): író, filmrendező. *Marosmenti város* című regénye 1954-ben azzal keltett visszhangot, hogy szakított a sematikus ábrázolással.

44 Szemlér Ferenc (1906–1978): költő, író, műfordító, kritikus. Vezető szerepet játszott a romániai magyar irodalomban. Az Igaz Szó

szerkesztője, a Román Írószövetség titkára. Úgy gondolta, hogy a romániai magyarság a baloldali fordulatnak köszönheti megmaradását, ezért 1945 után támogatta a kommunistákat.

45 Sic!

46 Mihale, Aurel (1922–1985): író. Nevét a román falu szocialista átalakulását bemutató sematikus elbeszélései tették ismertté. Egy ideig a Román Írószövetség titkára volt.

47 Kiletét nem sikerült azonosítani.

3.

Sz. A. Dangulov⁴⁸ szovjet író beszámolója romániai útjáról

Moszkva, 1964. július 16.

(Orosz nyelvű gépelt másolat. RGALI, f. 631. op. 26. gy. 2485. l. 2–13.)

Néhány megjegyzés romániai utamról

1. Külső jegyek alapján a Szovjetunióhoz fűződő viszonyban végbemenő változásokat nehéz észrevenni. A boltokban még mindig sok szovjet áru kapható: televíziók, fényképezőgépek, órák, illatszerek. A könyvesboltokban vannak szovjet könyvek. A sajtóban hébe-hóba még felbukkan valami a Szovjetunió életéről. Bukarestben még mindig működik az orosz–román kapcsolatok történetének múzeuma, és a román főváros központjában egy hatalmas hirdetőtábla invitál a múzeum meglátogatására. A maguk nemében azonban, mindezek csak maradék jelenségek.

2. Románia húszéves évfordulója megünneplésére készül; húsz esztendeje, hogy a szovjet hadsereg felszabadította az országot. A román sajtó egyik hasábot a másik után szenteli a húszéves évfordulónak, azonban egy sort sem találunk arról, hogy az ország a szovjet csapatok győzelme eredményeképpen szabadult fel. Ellenkezőleg, a sajtó minden eszközzel azt az igazságot⁴⁹ sugallja az olvasónak, hogy Románia saját magát szabadította fel. Ezt az igazságot nem könnyű bebizonyítani. Szentanúja voltam, hogy milyen nehéz helyzetbe kerültek azok az írók, akik munkásságukat háborús témának szentelték. Aurel Mihale egy nagy regényt gondolt ki Romániáról és a román hadsereg sorsáról az elmúlt háborúban. Ennek az eposziának az első kötetét már ki is adták (*A román hadsereg Sztálingrádnál*), de most abbahagyta a munkát és kijelentette: nem tudja, az új körülmények között miként folytathatja majd. Miután lemondott a regény folytatásáról, Mihale elbeszélések írására váltott át, s természetesen mindegyiket a román hadsereg győzelmeinek szentelte, ugyanakkor úgy építette fel őket, hogy a szovjet hadsereg változatlanul ott van a háttérben. A Marin Predával, a Mihalénál összehasonlíthatatlanul jelentősebb alkotóval folytatott beszélgetésem ugyanerről tanúskodik.

3. Két gyarat, két kolhoz és egy borászati szovhoz mutattak meg nekem. Miután megismerkedtem a vállalatokkal, majd kint jártam a földeken, bevallom, azt gondoltam,

48 Dangulov, Szavva A. (1912–1989): szovjet író, diplomata. A második világháborút követően három évig a szovjet nagykövetség sajtóattaséja Bukarestben. 1968–1988 között az idegen nyelveken – magyarul is – megjelenő Szovjet Irodalom című folyóirat moszkvai főszerkesztője. Fő műve *Diplomaták* című regénye.

49 Dangulov elfelejtette az igazság szót idézőjelbe tenni, hiszen a sajtó éppen hogy hazugságot terjesztett.

hogy utam szervezői ezeket az objektumokat a szovjet–román gazdasági együttműködés fennkölt ideájából kiindulva választották. Másfélezer kilométert utaztam az országban és láttam, hogy ez a két üzem milyen jótékony hatással van a román mezőgazdaság rendszerére. Hogy az utóbbi években Románia jó termést takarított be termőföldjein – melleleg, idén is kitűnő termésre számítanak –, az főként ennek a két vállalatnak köszönhető, többek között a năvodari műtrágyagyárnak, amelynek a megépítése nagyrészt megoldotta Románia műtrágya-ellátási problémáit. Úgy tűnt, hogy utam szervezői nem csak azért mutatták meg nekem éppen ezt a két vállalatot, mert annyira jótékony hatással vannak a román mezőgazdaságra, hanem azért is, mert mindkét üzem a szovjet állam hathatós részvételével alapították és állították üzembe, működésük pedig a hatékony szovjet–román gazdasági együttműködés élő példája. Ellenben, amikor a năvodari üzemből ezt el akartam mondani, az engem kísérő mérnökök lesütötték szemüket, mivel – erről később meggyőződhettem –, ez a vélemény ellentmond a hivatalos nézőpontnak, és az ebbe a témába vágó beszélgetések manapság nem ildomosak Romániában.

4. Többször is hallottam Romániában, hogy az ARLUS, mely a maga idejében majdhogynem az ország legnépesebb társadalmi szervezete volt, lényegében megszüntette tevékenységét. Az ARLUS központi tanácsának funkciói protokolláris teendőkre korlátozódnak: a szovjet kultúra Romániába érkező képviselőinek fogadása, ajándéktárgyak cseréje, időnként kölcsönös szónoklatok. Ami a szovjet–román barátság elvének propagálását illeti a tömegek körében – ez lényegében véve megszűnt. Az ARLUS vidéki részlegei gyakorlatilag még a nagyvárosokban is megszűntek. Amikor Brassóban, Konstantában és Ploieștiben jártam, az ARLUS helyi részlegei meglátogatásának kérdése még csak fel sem merült. Annak idején a szovjet–román barátság három hatalmas fészket zártak be: a Gorkij Orosz Nyelvi és Irodalmi Pedagógiai Intézetet, a Szovjet–Román Kutatóintézetet és a Cartea Rusă könyvkiadót. Néhány hónapja gyakorlatilag már nem működik az ARLUS nagy könyvtára, amely lényegében véve minden orosz témájú kutatásokkal professzionálisan foglalkozó ember központja, gyülekező helye volt. Ugyanakkor semmi sem szemlélteti jobban azt a rendkívül kényes helyzetet, amelybe manapság az ARLUS került, mint a lapja, a Veac Nou. Az ARLUS részlegei bezá-

rásának ráadásaként, a Veac Nou szerkesztőségének bejárása több mint demonstratív cselekedet lenne. A román vezetés kénytelen eltérni ennek a lapnak a fizikai létét. Bármennyire is paradox, a szovjet–román barátság elvének propagálására hivatott lap, nem hogy nem propagálja azokat, hanem lényegében harcol ellenük. A szovjet szerzők cikkeit könyörtelenül meghúzzák. A cikkekből kidobálnak mindent, ami a szovjet hadseregnek Románia felszabadításában, a szovjet államnak Románia iparosításában játszott szerepére vonatkozik. Ahogy nekem elmeséltek, hasonló műveleten esett át a szovjet zeneszerzőknek a Veac Nou számára írott cikke is. A Veac Nou szerkesztőségében ezt tették az én cikkemmel is, jóllehet, ismerve a zeneszerzők keserű tapasztalatát, előre figyelmeztettem a szerkesztőséget, hogy ne tegyék ezt.

5. A román vezetés mostani kurzusával kapcsolatban sajátos helyzet alakult ki a Román Írószövetségben is. Az Írószövetség élén továbbra is Mihai Beniuc áll. Családi problémái (a felesége beteg) és érezhető fáradtsága ellenére, Beniuc továbbra is kezében tartja az Írószövetség összes gyakorlati ügyét, és mindent egybevetve tevékeny alkotómunkát végez. (Egyik verseskötete közvetlenül megjelenés előtt, a másik nyomdai szedés előtt áll). Viszont Beniuc mellett van két fiatal titkár, akik a gyakorlati teendőket intézik: Ion Brad⁵⁰ és Simion Pop.⁵¹ Mindent egybevetve: mindkét titkárnak az a feladata, hogy az Írószövetségben a román vezetés irányvonalát pontosan megvalósítsa. Ezzel, természetesen Beniuc is tisztában van, legalábbis külsőleg úgy viselkedik, hogy minden lépése a titkárok vagy valamelyik alelnök látómezejébe essen. Háromszor találkoztunk Beniucal, de mindig egy harmadik személy jelenlétében: először Ioan Brad, másodsor Mihale, harmadszor Galan jelenlétében. Egyébként az összes rendezvény, amelyet ma az Írószövetség szervez, az új irányvonal szellemével és betűjével teljes összhangban zajlik. Az Eminescu Fesztiválon a külföldiek beszédeinek sorát az albán küldött nyitotta meg, és másnap a Szovjetunió képviselője zárta; mellesleg, delegátusunk után még egy következett: az uruguay-i. Ez volt a sorrend az Eminescu tiszteletére szervezett költőfesztiválon is. Amikor a külföldi küldötteket egy valaki kellett, hogy képviselje, az mindig a francia delegátus volt (beszéd Eminescu sírjánál, beszéd Ipoteștiben, Eminescu szülőfalujában, ahová a küldöttek elutaztak). Egyébként ezt a rendet váratlanul felborította M. Dugyin⁵² szovjet költő, aki közölte, hogy Puskin sírjáról egy marék földet hozott Eminescu

sírjára. Az ünnepek szervezői szót kellett, hogy adjanak a szovjet költőnek, ellenben beszédét a román sajtó nem közölte. Eddig Beniuc politikája az egyensúlyozás politikája volt. Van alapom feltenni, hogy az alkotó értelmiség gyűlésein, amelyeket a román vezetés új kurzusához kapcsolódóan szerveztek, Beniuc is mondott beszédet. Hogy ebben az új minőségében milyen messzire megy majd el, megmutatja a jövő, sőt, lehet, hogy már a közeljövő.

6. Romániához fűződő kapcsolatainkra nagyon jellemző az a helyzet, amelybe azok a szovjet nők kerültek, akik román férfiak feleségei. Az elmúlt egy–másfél évben végrehajtott könyörtelen romániai tisztogatás eredményeként elsősorban a szovjet nőket bocsátották el. Már magában ez rendkívül nehéz helyzetbe hozta őket. Ezután azt követelték tőlük, hogy változtassák meg állampolgárságukat, sok esetben pedig azt is, hogy újból érvényesítsék házasságukat (a Szovjetunióban kötött házasságokat érvénytelennek nyilvánították). A jelenlegi helyzetet jól szemlélteti a következő tény is. Mielőtt elutaztam Romániából, beszélgettem egy szovjet nővel, a román filmipar egyik felelős munkatársának a feleségével, aki végül kénytelen volt elhagyni az országot. Mi késztette erre a döntésre? Az első tényező: azt követelték tőle, hogy változtassa meg az állampolgárságát. Ezt elutasította. A második tényező: házasságkötését tíz évvel ezelőtt a Szovjetunióban vették nyilvántartásba, egy esztendőre rá megszületett a kislánya, aki most körülbelül kilenc éves. Mindezek ellenére azt követelték tőle, hogy újból érvényesítse házasságát. A harmadik tényező: a család új lakást kapott. Az egész család, többek között a kilencéves kislány – aki román állampolgár – bejelentkezését egy szempillantás alatt elintézték. A szovjet nő bejelentkezése hónapokig húzódott, és lényegében az emberi méltóságot mélyen sértő procedúrává vált. A negyedik tényező: férje úgy döntött, hogy felvételizik a legfelső pártiskolába. Másfél évig készült felvételi vizsgáira, majd kitűnően is vizsgázott, de mégsem vették fel. A kerületi pártbizottságon közölték vele: „Orosz a feleséged”. A férj felháborodott és elment a Központi Bizottságba. Az ott kapott válasz csak a formáját tekintve volt más. Az ötödik tényező: nem sokkal a *Viata Economică*⁵³ című lap elhíresült cikkének publikálása után Romániában az a híresztelés terjedt el, hogy a két ország közötti kapcsolatok annyira kiéleződhetnek, hogy a szovjet állampolgárokat ki fogják utasítani, miközben román állampolgároknak számító gyermekeik az országban maradnak. A nő

50 Brad, Ion (1929): költő, író. 1962-től az Írószövetség titkára. Témáit a munkásság és a parasztság életéből merítette.

51 Pop, Simion (1941): költő, kritikus, esszéíró. Főművét a román avantgarde költészetéről írta. A fentebb említett Eminescu Írói Főiskolán tanult. Az 1990-es évek elején Románia budapesti nagykövete volt.

52 Dugyin, M. A. (1916–1993): szovjet-orosz költő, prózaíró, fordító. A második világháború idején haditudósítóként dolgozott. Számos kötete jelent meg. Költészetét egyidejűleg jellemzi az intimitás és a politikai elkötelezettség.

53 Az orosz eredetiben: *Ekonomicseskaja Zsizny*.

úgy döntött, hogy fogja leányát, és elhagyja Romániát, s e közben olyan állapotban volt, hogy már semmilyen rábeszélés nem hatott rá. Lényegében szovjet nők százai vannak ilyen helyzetben Romániában.

7. Hogyan viszonyulnak a Szovjetunióhoz a mai román társadalom különféle körei? Csaknem húsz esztendőn át a román népet a szovjet állam iránti barátság szellemében nevelték. A barátság eszméje annál inkább hatékony volt, mivel a nép jólétének növekedésére támaszkodott. A román politika új irányvonalára a nép széles rétegei úgy tekintenek, mint amelyik éppen azzal a vonallal áll szemben, amelyik a jólét növekedéséhez segítette a népet. A propaganda összes mesterkedése sem tudta meggyőzni a románokat ennek ellenkezőjéről. A nép nem érti ezt az irányvonalat. Sőt, a nép hangulatában érződik bizonyos mérvű tiltakozás is az új kurzus ellen. Ez a hangulat különösen a román társadalom azon köreiben erős, amelyek viszonylag függetlenek a jelenlegi román konjunktúrától; mindenképp előtt tekintélyes tudósokról van szó. Beszélgettem Iorgu Iordan⁵⁴ akadémikussal, Alexandru Rosettivel,⁵⁵ Victor Eftimiuv,⁵⁶ Ștefan Nicolauval,⁵⁷ akiket még egy korábbi romániai munka során ismertem meg, mint az ARLUS aktív munkatársait. Többségük ma is a korábbi nézeteit vallja, és ahogy én láttam, nincs szándékukban megtagadni őket. Természetesen, Romániában vannak olyan elemek, akik ma nyíltan fellépnek a szovjet állammal való barátság ellen. Kik ezek? Mindenekelőtt a nagy- és a kiscgazdák, akik a társadalmi forradalom következtében elveszítették tulajdonukat, és akik most arról ábrándoznak, hogy visszakapják azt. Ezek az egykori falusi kulákok, városi kereskedők és kézművesek. Jellemző, hogy a Viața Economică elhíresült cikkét követően követelni kezdték a kolhozok feloszlását, s makacsul az a szóbeszéd járta, hogy a kereskedőknek visszaadják boltjaikat és kis üzleteiket, az

orvosoknak pedig magánpraxisukat. Egészeben véve, ami a Szovjetunió elleni nyílt támadásokat illeti, ezek a nagy- és kiscgazdák sajátos szövetségeseiket találtak olyanok személyében, mint N. Moraru⁵⁸ és M. Novicov,⁵⁹ akik most, igyekezték korábbi „bűneiket” leimádkozni – egyik is, másik is a Szovjetunióról szóló számos cikk szerzője –, lelkiismeretlenül rágalmazzák a Szovjetuniót. Ugyanakkor nagyon fontos, hogy ne értékeljük túl a mai romániai szovjetellenes elemek valós erejét és tömegekre kifejtett hatását, és tegyünk meg mindent annak érdekében, hogy a nép körében megóvjuk a Szovjetunió iránti rokonszenvet. Erre valószínűleg számos lehetőségünk van.

8. A román vezetés mostani irányvonala azért is határozottabban nyilvánulhatott meg, mert bizonyos politikai és gazdasági jellegű tényezőkkel járt együtt. E kurzus megvalósítását a nacionalista érzelmek észrevehető megerősödése kísérte. Az összes állami-politikai szempontból fontos román intézményből kirúgták a nem románokat; a soknemzetiségű román államban, ahol a lakosság óriási hányadát magyarok, németek, oroszok és más nemzetiségűek alkotják, ez különösen szembeszökő volt. A tisztogatást az oroszokkal kezdték, és ennek következtében olyan személyek találtak magukat pályán kívül, akiknek közismertek voltak a köztársaság előtti érdemeik (például Fjodor Rucyenko,⁶⁰ aki több évig volt a doftanai börtön⁶¹ foglya, s aki az első években Jugoszláviában és Kínában volt nagykövet), de azután más nemzetiségek képviselőire is áterjedt. A régi múltra visszatekintő, a magyar nemzeti kultúra kialakulásában jelentős szerepet játszott kolozsvári magyar egyetem bezárása, ennek a folyamatnak egyik láncszeme. A tisztogatást, amely több-kevesebb erővel a mai napig tombol (a kormány egyik legutóbbi intézkedéseként elbocsátották az oroszokat a külügyminisztériumból), különféle évfordulóknak és személyeknek szentelt,

54 Iordan, Iorgu (1888–1986): nyelvész, filológus, diplomata, akadémikus. 1949–1962 között az immár az ő nevét viselő Nyelvészeti Intézet igazgatója volt.

55 Rosetti, Alexandru (1895–1990): nyelvész, pedagógus, akadémikus. Iskolateremtő nyelvtörténész. Jelenleg a Nyelvészeti Intézet az ő és Iordan Iorgu nevét viseli.

56 Eftimiu, Victor (1889–1972): író, költő, színházigazgató, akadémikus. Budapesten is élt.

57 Valószínűleg Nicolau, Ștefan (1896–1967) akadémikus orvosprofesszorról van szó.

58 Moraru, Nicolae (1912–?): irodalomkritikus, dramaturg, prózáíró. 1934-ben illegális politikai tevékenysége miatt letartóztatták, és 1944-ig börtönökben raboskodott. A második világháború után a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága Propaganda Osztályának helyettes vezetője (1946–1948), az Újságírók Szövetségének elnöke (1947), a Művészeti Minisztérium főtitkára (1948–1950), tanszékvezető egyetemi tanár a Bukaresti Művészeti Intézetek Esztétika Tanszékén (1948–1968), a Viata Romaneasca című folyóirat szerkesztőbizottságának tagja, majd ugyanott főszerkesztő (1948–1953). Főszerkesztője minden külföldnek szóló román sajtókiadványnak (1950–1980). Irodalomkritikai köteteket, útirajzokat,

novelláskötetet, regényt közölt. 1951-ben Aurel Barangaval színpadi művet írt *A nép nevében* címmel. Állami Díjas (1952).

59 Novicov, Mihai (1914–?): irodalomkritikus, prózáíró. Odesszában született, Iași-ban matematika szakon végzett. Kommunista tevékenységért 1934–1944 között lágerekben és börtönökben tartották fogva. 1944 után fontos vezetői megbízatásokat kapott különböző lapoknál, egyesületeknél. A Román Írók Szövetségének titkára (1949–1953), a Mihai Eminescu Írói Főiskola igazgatója (1950–1951), a Makszim Gorkij Intézet Orosz Irodalomtörténeti Tanszékének vezetője (1949–1962), illetve 1958-tól az intézet rektora, a Bukaresti Egyetem Szlavisztikai Karán tanszékvezető egyetemi tanár, a Dosztojevskij Nemzetközi Egyesület alelnöke (1971–1977). Orosz és szovjet írók műveire írt előszavakat, monográfiát írt Solohovról (1977). Műveire a dogmatizmus nyomta rá bélyegét, kötetei elsősorban ideológiai megrendeléseknek tettek eleget. Emlékirat jellegű *Doftanai történetek* című könyve magyarul is megjelent.

60 Valószínűleg a román átírás szerinti Teodor Rudenkőről van szó. Életrajzi adatait nem sikerült kideríteni.

61 Hírhdet börtön Cimpina közelében. A román kommunista mitikus helye, mivel 1944 előtt számos kommunista, többek között Gheorghiu-Dej, Ceausescu raboskodott itt.

eddig soha nem látott mennyiségű könyv kiadása és film bemutatása kíséri, amelyek a román történelmet durván meghamisítják, és nem ritkán sovinizta szemszögből tállják. Lényegében Románia gazdasági sikerei is ezt a célt hivatottak szolgálni. Azt sugallják a népnek, hogy Románia egyedül érte el sikereit, és ebben nagy és kis szomszédai, mindenekelőtt a Szovjetunió, nemcsak, hogy nem segítettek neki, hanem, amikor Romániát „agrárfüggő” ország szintjére próbálták meg lesüllyeszteni, gyakran még akadályozták is. Ha tettek is valamit, azt szigorúan csak önző célokból. Számptalan formában gúnyolódnak azon a véleményen, hogy a Szovjetunió önzetlenül segített Romániának. Érdekes beszélgetést folytattam a návodari vegyipari kombinát román mérnökeivel. Megkérdeztem a mérnököket, hogy a kombinát felépítése milyen mértékben járul hozzá a román termőföldek trágyázási problémáinak megoldásához. Azt válaszolták, hogy a kombinát létrehozása után Románia döntő lépést tett e cél megvalósítása felé vezető úton. „Ki építette a kombinátot?” – kérdeztem. A válasz: „Szovjet mérnökök”. „Honnan kapja a nyersanyagot a kombinát?” Válaszuk: „A Szovjetunióból, a Kola-félszigetről”. Akkor a mérnököknek a következő megjegyzést tettem: „Ha a Szovjetunió mezőgazdaságának ma is első számú problémája a vegyi eljárások alkalmazása, és mégis segített Romániának felépíteni a kombinátot, segített megoldani a trágyázás problémáját, és még a Kola-félszigetről kitermelt nyersanyaggal is ellátja a kombinátot, milyen egyéb példa kell még, hogy önzetlenségét bizonyítsa”? A mérnökök kénytelenek voltak egyet érteni, hogy ez csakugyan így van, de ami a kis emberek számára nyilvánvaló, azt a vezetés lábbal tiporja.

9. Az Eminescu jubileumára összegyűlt külföldi irodalmárok kíváncsian figyelték a Romániában zajló dolgokat, s gyakran kérdezték egymástól: „Kihez igazodik ma Románia, hová tart az ország?”. A külső jelek ellentmondásosnak látszanak: Románia álláspontja több mint barátságatlan a Szovjetunió és a népi demokratikus országok iránt, Jugoszláviával barátkozik, és nem titkolja Kína és Albánia iránti rokonszenvét. Nemcsak a gazdasági, hanem a kulturális, sőt a szellemi kapcsolatok is jelentős mértékben fejlődnek az Egyesült Államokkal, Nagy-Britanniával és különösen Franciaországgal. Milyen következtetést lehet mindebből levonni? Hogyan is alakulnak valójában Románia kapcsolatai a fentebb említett országokkal, mondhatjuk-e, hogy Románia ezen országok felé tájékozódik? Mindenki, akivel beszéltem Romániában – főként az értelmiségiek –, hangsúlyozta, hogy neki rendkívül ellenszenves a kínai ve-

zetés politikája az egymás mellett élés, a háború és a béke kérdésében. Még az olyanok is, mint N. Moraru, akik mindenfelé azt hangoztatták, hogy mennyire helyes a román vezetés irányvonala, kijelentette: Románia nem ért egyet Kínával a Szovjetunióval folytatott vitájának főbb pontjaiban. Ellenben, ugyanaz a Moraru, aki kijentette, hogy nem ért egyet Kínával, érzelmileg nem a Szovjetunió, hanem Kína oldalán állt. Ez jellemző. Látható, hogy a szovjet–román kapcsolatok jelenlegi feszült pillanatában, taktikai megfontolásokból Románia Kína támogatását keresi, miközben meglehetősen óvatosan viselkedik, s nem kockáztatja meg, hogy véleményt nyilvánítson a szovjet–kínai nézeteltérésben. Kína oldalára állni azt jelenti, hogy konfliktusba kerül saját népével, többek között az értelmiségével is. Ha kinyilvánítja egyet nem értését Kínával, ez azt jelenti, hogy lemond a taktikázás lehetőségéről.

Éppen akkor voltam Romániában, amikor a román vezetés Temesváron találkozott Broz Titóval. A találkozó élénk érdeklődést keltett a román társadalom különféle köreiből. Némelyek azt bizonygatták, hogy Tito missziója – csakúgy mint Dej⁶² jugoszláviai útja idején is – Románia és a Nyugat közötti közvetítő misszió, miközben Tito válaszlépései annál is inkább magabiztosabbak lettek, hogy Románia a jugoszláv útra lépett. Mások éppen ellenkezőleg, nem cáfolva, hogy Tito közvetítő szerepet tölt be, azt bizonygatták, hogy ez Románia és a Szovjetunió közötti közvetítés, ugyanis Tito most tért vissza a Szovjetunióból. Megjegyzendő: a teljes lakosság üdvözlö a kapcsolatok javulását Jugoszláviával, de jelenleg a román közvéleményt azon egyszerű oknál fogva óvatosságra inti, hogy ez a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatok megromlásával járt együtt. Nehéz megmondani, hogy ez a gyanú mennyire megalapozott, de a politika kísértésébe nem esett emberek ezt a két mozzanatot összekötik.

Egyébként, Románia és a Nyugat kapcsolatainak javulását – ami megfigyelhető volt már Dej jugoszláviai útja előtt is, s meglehet, hogy semmi köze hozzá – a nép mégis ezzel az úttal hozza kapcsolatba. Így vagy úgy, de Romániának a nyugati kapcsolatok javítására irányuló erőfeszítései egyre kézzelfoghatóbbak. Nyilvánvaló, hogy a dolog nem fog új kereskedelmi és kulturális megállapodásokra korlátozódni. Sokat tesznek azért, hogy Európából az országba vonzzák a turisták tömegeit. Egy hetet töltöttem Mamaiában, a Fekete-tengeri román tengerparti üdülőhelyen, Konsanța mellett. A fürdőhely tele van nyugati turistákkal. Egy olyan hotelben laktam, amelyben főként skandináv országokból érkezett turisták voltak. Ugyanebből az elvből kiindulva (nyelvi közösség) népesítettek be Mamaiában tizenöt másik szállodát. Hogy a turisták beáramlását ösztönözze, Románia kedvezményes árfolyamot állapított meg,

62 Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901–1965): kommunista államférfi. 1945-ben a Kommunista Párt főtitkára. Miniszterelnök és az Államtanács elnöke is volt. Az ő vezetésével jutottak hatalomra a román kommunisták 1945–1947 között. Hírhedt volt a személyi kultusza miatt.

és jelentős mértékben megkönnyítette a beutazást az országba. (A beutazóvizumot közvetlenül a határon is el lehet intézni.) Egyébként Konstanța mellett egy hatalmas nemzetközi repülőtér is üzemelni kezdett, és így módon Románia Fekete-tengeri partvidéke és a legfontosabb központok között közvetlen kapcsolat létesült.

Mindenki, akivel csak beszéltem Romániában, többek között azok is, akiket nyilvánvalóan felülről ösztököltek, hogy beszéljenek velem, (Moraru, Stancu⁶³) ál-

talában amiatt aggódnak, hogy a Szovjetunió hogyan fog viszonyulni ehhez az új román politikához. Úgy vélem, hogy ez a probléma komolyan nyugtalanítja a román vezetést. Romániában lehetetlenség nem érteni, hogy az utóbbi években kezdett új kurzus az ország érdekeinek, gazdasági, földrajzi és minden egyéb érdekének figyelembevételével folyik.

Sz. Dangulov

4.

Jelentés Papp Ferenc⁶⁴ erdélyi magyar író szovjetunióbeli látogatásáról

Moszkva, 1970. október 12.

(Orosz nyelvű gépelt eredeti. RGALI, f. 631. op. 27. gy. 906. l. 1–4.)

Jelentés az 1970. szeptember 23 – október 2. között a Szovjetunióban járt Papp Ferenc román⁶⁵ íróval végzett munkáról

Papp Ferenc ismert romániai, magyar nyelven alkotó prózaíró. A Szovjetunióban *A gyökerek alatt* című kisregénye jelent meg oroszul (Inosztrannaja Lityeratura, 1966. 9. sz.). Marosvásárhelyen él, ahol a magyarul megjelenő Igaz Szó című lap prózarovatának vezetője. Korábban pilóta volt, részt vett a második világháborúban. 1945-től 1947-ig hadifogoly volt egy Donyec-medencei táborban. Elmondása szerint az elmúlt húsz esztendőben egyszer sem járt külföldön, de nem azért, mert nem engedték, hanem, mert nem akart utazni. Első külföldi útja a Szovjetunióba vezetett. A Román Írószövetség kiküldöttjeként érkezett.

Papp Ferenc többször szóba hozta hadifogságának idejét. Elmondta, hogy az oroszok emberségesen bántak a foglyokkal (például a falu szovjet lakosságának nem volt kenyere, de a foglyok minden nap kaptak stb.), és kiemelte, hogy nem vált a szovjet nép és a Szovjetunió ellenségévé. Elmondása szerint, mindig érdeklődéssel és figyelemmel kísérte a szovjet nép háború utáni sikereit az ország helyreállításában, és a kommunizmus építésében elért vívmányokat. Foglalkozott az orosz klasszikusokkal, és olvasta a szovjet szerzők összes magyarul megjelent művét.

Papp Ferenc két városba, Moszkvába és Leningrádba látogatott el. A rövid időre hivatkozva – tíz napra jött a Szovjetunióba –, lemondott arról, hogy más városokba is elutazzon.

A román írónak⁶⁶ látogatást szerveztünk a Progressz kiadóba, az Inosztrannaja Lityeratura, a Voproszi Lityeraturi, és a (francia nyelvű) Proizvegyenyija i Mnyenyija⁶⁷ című lapok szerkesztőségébe. E találkozók során Papp Ferenc állandóan felvetette az erdélyi irodalom problémáját Romániában, arról beszélt, hogy Románia legjelentősebb magyarul alkotó prózaíróinak, többek között Sütő Andrásnak, Bálint Tibornak és másoknak a műveit le kellene fordítani oroszra. Elégedettségének adott hangot amiatt, hogy a moszkvai hungarológusok és román kultúrát kutató szakemberek mennyire tájékozottak az erdélyi próza és költészet dolgaiban. A magánbeszélgetések során Papp Ferenc arra panaszkodott, hogy a románul alkotó írókhoz képest az erdélyi írók jogait megnyirbálják (kis terjedelmű és alacsony példányszámú kiadványok, kevesebb külföldi út).

Papp Ferenc találkozott Mark Gallaj,⁶⁸ Kirill Kovaldzsi⁶⁹ moszkvai írókkal és V. L. Lazarev⁷⁰ kritikussal, a magyar irodalom szakértőivel és fordítóival,

63 Stancu, Zaharia (1902–1974): író, költő, műfordító, újságíró.

Herder-díjas. Több ízben a román írószövetség elnöke. Legjelentősebb, Meztitláb című regényét Szemlér Ferenc fordította magyarra.

64 Papp Ferenc (1924): író, műfordító. 1950-től az Igaz Szó főszerkesztő-helyettese volt. Korai művei sematikusak, *A gyökerek alatt* ban találta meg írói hangját.

65 Sic!

66 Sic!

67 Az idegen nyelveken – 1975-től egyebek között magyarul is megjelenő – Szovjetszkaja Lityeratura (Szovjet Irodalom) folyóirat

francia változata 1959-től Oeuvres et Opinions címmel jelent meg.

68 Gallaj, Mark L. (1914–1998): szovjet berepülőpilóta, az aerodinamika szakértője, író. A Szovjetunió Hőse. A repülésről szóló népszerű könyvek írója.

69 Kovaldzsi, Kirill V. (1930): orosz költő, prózaíró, kritikus, fordító. Újságíróként Kisinyovban dolgozott. Számos irodalmi folyóirat munkatársa. 1971-től az Oeuvres et Opinions (Proizvegyenyija i Mnyenyija) felelős szerkesztője. Fordítóként a moldovai irodalmat népszerűsítette.

70 Valószínűleg Vlagyimir Lazarev költőről, kritikusról van szó. Életrajzi adatait nem sikerült fellelni.

A. Gerskovicssal,⁷¹ Je. Tumarkinával,⁷² és Alekszej Tolsztojjal⁷³ özvegyével.

A Szovjet Írók Szövetségének Külföldi Bizottságában a román vendéget⁷⁴ fogadta V. Ozerov,⁷⁵ a választmány titkára, A. Koszorukov,⁷⁶ a Külföldi Bizottság elnöke és G. Lvova,⁷⁷ B. Kalinyin⁷⁸ és L. Dolgoseva⁷⁹ munkatársak. Ezután egy baráti ebédet szerveztünk, amelyen részt vett M. Gallaj és K. Kovaldzsi.

A Szovjet Írók Szövetsége Külföldi Bizottsága szervezőmunkájának köszönhetően Papp Ferenc mindennel elégedetten tért haza. Az író több ízben is hangsúlyozta szovjetunióbeli útjának nagyon gyakorlatias, ugyanakkor emberi jellegét. Az út lehetővé tette neki, hogy megvitassa a két irodalom kölcsönös fordításá-

nak fontos problémáit, a vidéki irodalmi lapok közötti kapcsolatok szélesítésének szükségességét, és egyúttal ismét megmutatta a szovjet emberek – többek között azoknak a szovjet íróknak, akikkel kapcsolatba került – emelkedett eszmeiségét és őszinte humanizmusát. Hazautazása előtt a román vendég⁸⁰ halálával emlékezett meg a szovjet emberek vendégszeretetéről, és kifejezte abbéli szándékát, hogy újra, hosszabb időre el látogasson a Szovjetunióba.⁸¹

L. Dolgoseva

A román irodalom konzultánsa
Szovjet Írók Szövetsége Külföldi Bizottsága
1970. október 12.

5.

A. F. Popov,⁸² a Néva című lap főszerkesztőjének levele A. A. Koszorukovnak, a Szovjet Írók Szövetsége Külföldi Bizottsága elnökének Leningrád, 1972. május 11.

(Orosz nyelvű gépelt eredeti. RGALI, f. 631. op. 27. gy. 1307. l. 15–16.)

Néva

Képes irodalmi-művészeti és társadalmi-politikai havilap
Leningrád, Nyevszkij prospekt 3.

1972. május 11.

A. A. Koszorukovnak
Szovjet Írók Szövetségének Külföldi Bizottsága

Mélyen tisztelt Alekszandr Alekszandrovics!

A nemzetközi kapcsolatok 1972. évi tervében szerepel a Néva, az NDL⁸³ (NDK) és a Steaua⁸⁴ (Románia) című lapok képviselői közötti cserelátogatás.

Elégedettségünkre szolgál a Néva és az NDL között már létrejött a kapcsolat, ugyanakkor nem tartjuk célszerűnek az utazást Romániába.

1971-ben R. B. Kornyejev,⁸⁵ a Néva főszerkesztőjének első helyettese tíz napot töltött Bukarestben és Kolozsváron az Utunk szerkesztőségének vendégeként.

Mint ismert, az Utunk Kolozsváron jelenik meg magyar nyelven, ami már önmagában is nehézségeket okoz a kapcsolatok kialakításában a román írókkal. Ráadásul a lap jellege (12 újságlapnyi kettedrét nagyságú hasáb) meglehetősen messze van az olyan „vas-

71 Gerskovics, Alekszandr Abramovics (1924–1992): irodalom- és színháztörténész, kritikus, műfordító. 1956 előtt egy ideig az erős belügyi felügyelet alatt működő, külföldi kulturális kapcsolatokat szervező VOKSZ magyar előadója volt.

72 Tumarkina, Jelena Boriszovna: fordító. Többek között ő fordította oroszra Jókaitól a Fekete gyémántokat, Mikszáthtól a Szent Péter esernyőjét, Karinthy Frigyes és Tömörkény István novelláit.

73 Tolsztaja Ljudmila Iljincsná (1906–1982): szerkesztő, fordító. Az Alekszej Tolsztojj műveiből készült művek forgatókönyveinek társszerzője.

74 Sic!

75 Ozerov, Vitalij M. (1917): kritikus, irodalomtörténész. Egy időben a Lityeraturnaja Gazeta főszerkesztő-helyettese, majd 1959–1979 között a Voproszi Lityeraturii főszerkesztője volt. Egyúttal 1967–1986 között a Szovjet Írók Szövetsége Kritikai és Irodalomtörténeti Tanácsának elnöke.

76 Koszorukov, Alekszandr A. (1931): irodalomtörténész, fordító. 1953–1958 között a VOKSZ munkatársa, 1967–1986 között a

Szovjet Írók Szövetsége Külföldi Bizottságának elnöke. Fő kutatási területe az Igor-ének című hősköltemény.

77 Személyi adatait nem sikerült kideríteni.

78 Kalinyin, Borisz Szergejevics: prózaíró.

79 Dolgoseva, Lilija Andrejevna: főleg románból fordított, a Szovjet Írók Szövetségének román referense.

80 Sic!

81 Az irathoz csatolva Papp Ferenc programja a Szovjetunióban. Nem közöljük.

82 Popov, A. F.: 1964–1979 között a Néva főszerkesztője.

83 Neue Deutsche Literatur: az NDK Írószövetségének 1952-ben alapított folyóirata.

84 Steaua (Csillag): 1954 óta megjelenő kolozsvári irodalmi, művészeti, kulturális folyóirat. Rendszeresen közölte az Utunk-béli magyar költők verseit.

85 Kornyejev, Rosztyiszlav Boriszovics. Egyéb adatot nem sikerült róla kideríteni.

tag”, 14 ívnyi képes lapok terjedelmétől, mint amilyen a Néva is.

Ebben az értelemben az Utunktól alig tér el a nekünk javasolt Steaua című lap, ami szintén Kolozsváron jelenik meg.

Meg kell említeni, hogy bukaresti tartózkodása során Kornyevevtársban olyan vélemény alakult ki, hogy a Román Írószövetség még nem áll készen a szoros szakmai

kapcsolatok kialakítására, és láthatólag ezzel magyarázható az Utunkra és a Steauára tett szerencsétlen javaslat is.

Figyelembe véve az elmondottakat, kérjük, hogy Románia helyett inkább Lengyelországot vagy Cseh-szlovákiát javasolják a szakmai csere keretén belül.

A. F. Popov
a Néva főszerkesztője

6.

Beszámoló Hajdú Győző⁸⁶ erdélyi magyar író szovjetunióbeli látogatásáról

Moszkva, 1972. november 2.

(Orosz nyelvű kézírásos eredeti. RGALI, f. 631. op. 27. gy. 1903. l. 1–6.)

Hajdú Győző író, a Román Szocialista Köztársaságból érkezett, és 1972. október 6–18. között tartózkodott a Szovjetunióban. Ez idő alatt Hajdú megismerkedett Moszkva nevezetességeivel, meglátogatta az arhangelszkojei múzeumot, Leningrádba és Szuzdalba utazott, több találkozón vett részt szovjet írókkal. Látogatásának legfőbb célja az volt, hogy anyagot gyűjtsön az Igaz Szó című lap modern szovjet irodalommal foglalkozó, tematikus számába. Hajdú ezért látogatott el a Voproszi Lityeraturi, a Junoszty, a Gyetszkaja Lityeratura, és a Néva című lapok szerkesztőségébe, és emiatt találkozott Andrej Voznyeszenszkij⁸⁷ költővel. A találkozók eredményeként Hajdú megkapta (vagy megállapodott arról, hogy eljuttatják neki) a számára szükséges anyagot.

Hajdú többször beszélt a szovjet irodalom romániai népszerűsítésének szükségességéről, és hangsúlyozta azt a tényt, hogy az utóbbi években a Román Szocialista

Köztársaságban ezzel gyakorlatilag nem foglalkoznak. Ennek kapcsán rámutatott, hogy szinte az ő lapja az egyetlen, amelyik valamit próbál tenni az ügy érdekében.

A Szovjetunióról folyton nagy rokonszenvvel beszélt, megjegyezte ugyanakkor, hogy országunkban bizonyos hiányosságokat tapasztalt a kiszolgálás terén. Egyebek között szerfölött felháborította, hogy nem működnek elég jól a taxik, hogy sorok vannak a boltokban és az éttermekben, és a szállodai dolgozók nem elég udvariasak.

Egészeiben véve, Hajdú teljesen elégedett volt utazásának eredményeivel, és megjegyezte, hogy utazása céljához a Szovjetunióban nagyon megértően viszonyultak, és sokat segítettek neki a szovjet irodalomnak szentelt lapszám összeállításában.⁸⁸

[Olvashatatlan aláírás]
1972. november 11.

86 Hajdú Győző (1929): szerkesztő. 1953-tól az Igaz Szó szerkesztője, 1963-tól főszerkesztője. A román nacionalizmust kiszolgáló, megalkuvó magatartása tette hírhedté nevét. 1982-ben, Ion Lăncrănjan *Beszéd Erdélyről* című, hatalmas felháborodást keltett könyve ellen – noha ez akkor nem volt veszélytelen vállalkozás – harminchat erdélyi magyar értelmiségi tiltakozott. Ellenben Hajdú Győző éppen ekkor tartotta szükségesnek megköszönni Nicolae Ceaușescunak, amit az erdélyi magyar nemzetiségért tett. 1989 óta Bukarestben él, és román nacionalista lapokban publikál.

87 Voznyeszenszkij, Andrej A. (1933): orosz költő, esszéista. A szovjet posztavantgarde, az „új hullám” egyik leghíresebb költője. Hruscsov idejében még erősen támadták, de 1978-ban már Állami-díjat kapott, s később azon kevés szovjet értelmiségiek közé tartozott, aki beutazta a világot.

88 Az irathoz csatolva Hajdú Győző programja. Ebből kiderül, hogy Hajdú október 10-én találkozott Jurij Ljubimovval, a Taganka színház rendezőjével, október 17-én a szintén a Szovjetunióban tartózkodó Papp Ferencsel és Alekszandr Gerskovicccsal, a magyar irodalmi művek fordítójával. Nem közöljük.